

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI KIRJANDUSE ÕPPETOOL

Liina Saksing
GEIUURIMUS JA ILUKIRJANDUS.
JAN BELTRÁNI LOOMING

Bakalaureusetöö

Juhendaja Janek Kraavi

TARTU 2013

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS.....	3
1. GEILIKUMINE JA -UURIMUS.....	5
1.1. KOLM TEOORIAT.....	5
1.2. GEITEOORIA LUGU.....	7
1.2.1. Heteronormatiiv.....	9
1.2.2. Autentsuse otsing.....	10
1.2.3. Essentsialism.....	10
1.2.4. Konstruktsionism.....	11
1.2.5. Foucault „Seksuaalsuse ajalugu“ 1.....	13
1.2.6. Erinevus ja rass ning kultuuriuuringud.....	13
1.2.7. Ida-Euroopa.....	14
1.2.8. Eesti.....	15
1.3. GEIKIRJANDUS	16
1.4. TEOORIA	17
2. JAN BELTRÁNI LOOMING.....	24
2.1. JAN BELTRÁN	24
2.2. JUMALA POOLT HÜLJATUD.....	25
2.3. NORA	31
2.4. LA MALA VIDA EHK NEETUD ELU	34
KOKKUVÕTE	40
KASUTATUD KIRJANDUS.....	41
GAY STUDY AND FICTION. WORKS OF JAN BELTRÁN	
SUMMARY	43

SISSEJUHATUS

Käesolev töö räägib geiurimusest ja sellesuunalisest kirjandusteooriast. Olen püüdnud leida lineaarseid arenguid selles üsna kaootilises ja mitmeti hargnevas teemas. Otsisin geiurimuse ajaloolist algust maailmas ja peamisi teoreetikuid. Samuti oleksin soovinud jälgida geiurimust Eestis. Teemani jõudsin tänu ülikooli kirjandusteooria kursusele ja kuna see tundus olevat väljakutse, mis minu enda jaoks hulgaliselt uut pakuks, siis leidsin, et soovin asjaga tegeleda rohkem kui ainult kursusetöö raames. Kahjuks tõdesin peagi peale põhjalikuma töö juurde asumist, et Eestis on sellist uurimust piiratud ajaressurssidega üpris keerukas teha. Eestikeelne asjakohane kirjandus praktiliselt puudub ning ka mitmeid muukeelseid peateoseid pole võimalik Eesti raamatukogudest leida (näiteks erinevad Jeffrey Weeksi teosed). Nii olen kasutanud kättesaadavaid raamatuid ning toetunud ka Interneti materjalidele.

Töö jaguneb kaheks osaks. Esimene osa on geiurimuse kohta. Kõigepealt kaardistan geiurimuse asukoha selle läheduses asuvate uurimissuundade vahel. Seejärel ajan geiurimuse järgi ajaloos, mis kattuvad suuresti geiliikumise tekkimisega ja saavad alguse ennekõike läänemaailmas – Ameerikas, Lääne-Euroopas, ning tutvustan tähtsamaid soouuringutega seotud nähtusi ja mõisteid. Ajalooliselt olen geiurimuse Jeffrey Escoffier eeskujul jaganud viieks, üksteisega ajaliselt kattuvaks perioodiks: autentsuse otsing, olemuslik identiteet ehk essentsialism, identiteedi sotsiaalne ülesehitus ehk sotsiaalne konstruktsionism, erinevus ja rass ning kultuuriuuringud. Põgusalt heidan pilgu ka Ida-Euroopa ja Eesti geide aktiveerumise algusele. Esimese osa lõpuks räägin mõne sõnaga geikirjandusest kui sellisest ja proovin leida mõned äratuntavamad ja levinumad tunnusjooned, mida geikirjandusega seostatakse.

Teine osa koosneb välis-eesti kirjaniku Jan Beltráni loomingu ülevaatest ja analüüsist geiurimuse perspektiivis. Vaatluse all on 2009. aastal ilmunud „La mala vida ehk neetud elu“, 2010. aasta „Nora“ ja 2011. aasta „Jumala poolt hüljatud“ ehk siis kogu Jan Beltráni ilukirjanduslik looming. 2012. aastal ilmunud „Mässav Barcelona“ on ilukirjanduslikkusest hoolimata liigitatud ikkagi reisiraamatuks ning on jäänud selle töö kontekstist välja. Minu tähelepanu pälvis kirjanik esimese raamatuga, mis on äärest ääreni täis homoseksuaalsust ja meestevahelist seksi. Selle tööga seoses jäin aga mõtlema, kui palju on geikirjanduse jooni selle kirjaniku, kes oma pikaaegse elukaaslase sugu pole avalikuks teinud, teistes romaanides.

Kas „Nora“ ja „Jumala poolt hüljatud“, milles homoteemat otseselt pole, saab liigitada geikirjanduseks, võttes arvesse, et geikirjandus on palju laiem mõiste, kui ma isegi tööd alustades arvasin?

Oluline on ka rääkida antud töö keelekasutusest. Erinevad keelekasutajad tajuvad ja kasutavad erinevalt sõnu „homoseksuaal“, „homo“, „gei“, „lesbi“ jmt. Isegi seksuaalvähemuste esindajad võivad iseennast defineerides kasutada sama mõistet erinevalt. Selles töös tähistab „homoseksuaal“ kõiki omasooiharaid inimesi, nii naisi kui mehi, ning „heteroseksuaal“ vastupidi vastassoo eelistajaid. „Gei“ markeerib homoseksuaalset meest ja „lesbi“ homoseksuaalset naist. Mõiste *queer* on jäetud tõlkimata, sest otsene tõlge 'veider, kummaline' ei anna kuidagi edasi sõnaga tähistatavat uurimissuunda, kuid samaväärne eestikeelne mõiste puudub.

1. GEILIIKUMINE JA -UURIMUS

1.1. KOLM TEOORIAS

Gei-, lesbi- ja *queer*-teooriad on omavahel seotud praktikad. Kõik nad vaatlevad, kuidas seksuaalsus ja seksuaalne erinevus kujundatakse, kus ja kuidas seda kultuuris konstrueeritakse või just otsivad seksuaalset tõlgendust esmapilgul teemast kaugelseisvatele objektidele. See tähendab vastava kirjanduse ja kunsti olemasolu, aga ka võimalust, et kas või bussipiletist saab gei-, lesbi- või *queer*-teooria uurimisobjekt (Bredbeck 2012).

Ameerika antropoloog ja soopoliitika aktivist Gayle Rubin töötas oma esseedes "*The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex*" (1975) ja „*Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality*” (1984) välja teooria, mille keskne idee on, et inimese seksuaalne ja sooline erinevus on küll seotud, kuid pole samad. Kui soolist erinevust tähistatakse üldjuhul vastandavate terminitega mees/naine, siis seksuaalsele erinevusele viitavad heteroseksuaal/homoseksuaal (Bredbeck 2012). Sinna kahe vahele jäävad veel mõisted mehelik ja naiselik, mis mängivad piiril ning samastuvad mees/naine dihhotoomiaga vastavalt kasutaja kogemusele ja tunnetusele. Näiteks Raili Põldsaar ütleb oma artiklis naiselikkusest ja mehelikkusest: “See, et meil on olemas mõlemad sõnad (mees ja mehelikkus), viitab sellele, et bioloogiline sugu ja sellele omistatav „õige“ kultuuriline käitumine ei lange kõiges kokku. Et on mehi, keda mingis aeg-ruumis peetakse mehelikeks, ja on olemas teised, kes sellele normile ei vasta... Ainsuses kasutatav sõna aitab varjata seda, et tegelikult on mehelikkusi alati palju olnud, nii minevikus kui ka olevikus” (Põldsaar 2010).

Kuna sooline ja seksuaalne erinevus on Lääne kultuuris üksteisest peaaegu lahutamatud, siis ka hälbimist n.ö. normist kirjeldatakse just tuntud-teatud mees/naine binaarsuse kaudu. Neid mõisteid kasutades on saadud soolises uurimuses jaotus, mida rahvusvaheliselt tähistatakse kui LGBTQ ning kasutatakse nii sotsiaalsetest, poliitilistest kui kultuurilistest nähtustest rääkimiseks. “L” tähistab siin lesbiseid, “G” geiseid, “B” biseksuaale, “T” trans-inimesi ja “Q” *queer*-teooriaga samastujaid. Mõnikord lisatakse sinna ka “I”, mis tähistab interseksuaalseid inimesi. Üks viimaseid arenguid on olnud “H” (hetero) lisamine, mis viitab sellele, et seksuaalvähemused ja heteroseksuaalid ei peaks olema vastandatud (Talalaev 2010). Enimuuritud ja väljajoonistunud teooriad on lesbidel, geidel ja *queeridel*. Eraldi uurimusi bi- ja transseksuaalide kohta on tehtud vähem, kuigi vajadusele selle järgi on

viidanud mitmed uurijad. Probleeme tekitab tõenäoliselt see, et just nende gruppide esindajad on üldjuhul kõige erinevamate enesemääratlustega ning nende leidmine ja identifitseerimine on raskendatud. Näiteks kui biseksuaalne inimene on leidnud samasoolise kaaslase, siis on esimene määratlus homoseksuaal. Vastassoost elukaaslase puhul, jääb sageli biseksuaali tegelik sättumus hoopis varjatuks, sest tänapäeva ühiskonnad on valdavalt suuremal või vähemal määral homofoobsed ning inimesel on oluliselt lihtsam elada mingeid seksuaalseid eripärasid avaldamata.

Seotusest hoolimata on gei-, lesbi- ja *queer*-teoorial erinevad rõhuasetused soo ja seksuaalsuse vahelistes suhetes ja eelnevat silmas pidades saab teooriad defineerida umbes nii: geiteooria uurib seksuaalset erinevust nii nagu see on kohaldatav meessoole ja lesbiteooria naissoole - viimasest on raske ja ebavajalik lahutada feminismi teooriat, sest sellest väljakasvanuna on lesbiuurimus tänapäevani jäänud feminismiliikumisega tihedalt seotuks (Bredbeck 2012). Põhiline erinevus geikogemuse ja lesbikogemuse vahel on naistele ühiskonnas osaks saav kaksiksurve. Kui geisid survestatakse n.ö. ainult homoseksuaalsuse pärast, siis lesbisid rõhub lisaks sellele ka kohustuslikust heteronormatiivist lähtuv naiste marginaalne asend ühiskonnas. Nii gei- kui lesbiteooria on otsinud vastavate mõistete ajaloolisi juuri, püüdnud leida identiteedi ja seksuaalse käitumise seoseid. Kuna leitavat tuleb alati vaadelda kontekstis, siis on lesbi-gei uurimissuunad tegelenud ka erinevate ajaperioodide ja ühiskondade arusaamadega (homo)seksuaalsusest üldisemalt.

Queer-teooria on soolises uurimuses kõige värskem teooria. Teooriapõhine kriitika ilmutas ennast esmakordselt 1980. aastate keskel ning seda on käsitletus ka kui gei- ja lesbiteooria edasiarendust. *Queer*-teooria vabastab ihaluse kehast ning püüab seksuaalset erinevust uurida soolisest kategooriast lahus või rangelt marginaliseerides sooga seotud traditsioonilisi diskursusi (Bredbeck 2012). Kui gei- ja lesbiuurimus keskenduvad erinevatele identiteetidele, siis *queer*-teooria uurib ja kritiseerib kogu identiteedi mõistet (Kekki 2003).

Sõna “umbes” on eespool kasutatud aga selle pärast, et praktikas on kolm teooriat häguste piiridega, üksteisest sõltuvad, samaaegselt üksteist nii täiendavad kui vaidlustavad. Neis puudub terviklikkus ja järjekindlus ning nad toetuvad teistele teoreetilistele diskursustele nagu psühhoanalüüs, feminism, marksism, strukturalism jt. Selline järjepidevusetus ja palju erinevaid mõjutusi teevad raskeks kõigi kolme teooria ajalugu üks-üheselt kirja panna. Kõige populaarsem on tänapäeval *queer*-teooria, mida kirjeldatakse ka kui gei- ja lesbiuurimuse taasloomist.

1.2. GEITEOORIA LUGU

Geiurimuse teooria teke on tihedalt seotud homoseksuaalide eneseteadvuse tõusu ja geisid ühendavate gruppide loomisega (nii nagu lesbiuurimus seostub feministidega). Esimene homoseksuaalide õiguste eest seismiseks asutatud liikumine oli Saksamaal 1897. aastal doktor Magnus Hirschfeldi (1868-1935) ja avalikult homoseksuaalse advokaadi Karl-Heinrich Ulrichsiga (1825-1895) eesotsas loodud *Scientific Humanitarian Committee*. Ühendus publitseeris erinevaid homoseksuaalsusest rääkivaid materjale ja rahastas temaatilist uurimistööd. Ulrichs ja Hirschfeld arendasid kolmanda soo teooriat, mis seisab meeste ja naiste vahepeal ning hõlmab tänapäeva mõistes geisid, lesbisid, bi- ja transseksuaale (Richardson, Seidman 2002). Igasugune sellelaadne tegevus sai Saksamaal aga kiire lõpu 1933. aastal natsirežiimi kehtestamisega ning 1950. aastateks olid Euroopas ja Põhja-Ameerikas järgi jäänud mõned üksikud soo ja seksuaalsuse uurimisega tegelevad pioneerid, kes hakkasid teemasid sisuliselt taasavastama ning seega oli 1970. aastate gei- ja lesbiuurimus põhimõtteliselt “teine laine”.

Tänapäevase geiurimuse areng on seotud 1960. aastatel Ameerika Ühendriikides tekkinud Gei Vabastusliikumisega. Sellega geid ja lesbid kehtestasid end osana suuremast vähemuste liikumisest, mis 1960. aastate sotsiaalsetes kliimamuutustes oli pead tõstnud. Kõige olulisemaks verstapostiks vabastusliikumise alguses oli 1969. aasta Stonewalli rahutused. Rahutused on nime saanud Stonewalli baari järgi New Yorgis, kus 1969. aasta 28. juuni varahommikul sai alguse geikogukonna vägivaldne protest politseihaarangu vastu, mis peale laialiajamist eriüksuse poolt puhkes uuesti järgmistelgi päevadel ning milles osales umbes 2000, peamiselt homoseksuaalset inimest ja 400 politseinikku. Sündmuste taustaks oli heteroseksuaalsusest kõrvalekalduvate inimeste süstemaatiline tagakiusamine toleaeegses Ameerikas. 20. sajandi keskel oli suuremas osas moodsates ühiskondades juurdunud arusaamine, et homoseksuaalsus on ebanormaalne ja isegi ohtlik. USAs käsitleti homoseksuaalsust vaimuhaigusena ametlikult 1974. aastani. Pidev avalik halvustamine ja alandamine, alatine hirm kaotada töö ja positsioon, aga ka vabadus või elugi, oli geikogukonnad viinud viimse piirini. Seetõttu kasvas vastuhakk tegelikult täiesti igapäevasele politseikontrollile meelelahutusasutuses kiiresti vägivaldseks ja laia kõlapinnaga väljaastumiseks (Kekki 2003).

Aasta hiljem korraldati New Yorgis vähemuste marss, et tunnustada Stonewalli

rahutustes osalejaid. Samuti oli ettevõtmise eesmärgiks juhtida tähelepanu homoseksuaalide inimõigustele ning homoseksuaalsete kogukondade julgustamine ja innustamine. Samasugused marsid toimusid lähipäevadel ka Los Angeleses ja San Fransiscos. Nii said alguse *pride*'id, mida korraldatakse üle maailma erinevates riikides tänase päevani. *Pride*'idega sai alguse organiseeritud geiliikumine, mis muutus järjest enam poliitiliseks. *Pride*'e on tehtud mõned korrad ka Eestis – viimati 2007. aastal, kuid korraldajad said kiiresti aru, et siinne ühiskond pole sellisteks ülesastumisteks valmis ning järgmise paraadi aega ei oska keegi ennustada. Peaaegu igasugune seniste Eesti paraadide kajastus on keskendunud homoseksuaalide voodielule ja välimusele ning ürituse sõnum võrdsetest õigustest, tervishoiust, homoseksuaalsuse tutvustamisest jms on jäänud täiesti märkamatuks.

Kuigi juba 1950. aastatel oli loodud Mattachine selts, mille grupid asusid suuremates linnades üle kogu USA ning mis tegeles geide õiguste kaitsmisega, peeti selle meetodeid, eriti peale rahutusi, liiga tagasihoidlikeks ja pehmeiks. Seega loodi varsti peale Stonewalli sündmuse Gei Vabastusrinne (*Gay Liberation Front*). Enamik homoseksuaale oli elanud oma elu varjatult ehk n.ö. kapis ning homoliikumine andis neile ennekõike võimaluse sealt välja tulla. See oli seksuaalrevolutsioon – võimalus ellu viia ihasid, mida liiga kaua oli alla surutud (Weeks 2009). 1980. aastateks olid avalikud lesbi- ja geikogukonnad lisaks USAle Inglismaal, Prantsusmaal, Hollandis, Taanis, Austraalias ja mujal. Peaaegu igas suuremas linnas olid loodud erinevad organisatsioonid ja homoseksuaalid hakkasid saavutama ka poliitilist võimu. Olid tekkinud selgelt eristuvad maa-alad, mida kutsuti “gei-getodeks” ja mis elasid omaette kultuuri- ja sotsiaalelu. Sellistesse kohtadesse kogunesid homoseksuaalid nii linnadest kui maapiirkondadest. Eriti viimased, keda üheltpoolt tõrjuti konservatiivsetest ja sallimatutest kodukohtadest välja ja keda teiselt poolt meelitaski ennenägematu elustiil ja võimalused (Valentine 2002).

Juba esimeset aktiivset ühiskondlikust teavitustööst USAs eraldus peagi geiuurimus, saades sel moel iseseisvaks akadeemiliseks distsipliiniks, mis lisaks lesbiuurimusele on seotud ka nais- ja meesuurimusega. Gei- ja lesbiuurimuse teoreetikuid huvitas varjatult kirjutatud homoseksuaalsuse väljakaevamine ja nad alustasid soolise dünaamika uurimist kirjanduskaanonis.

1.2.1. Heteronormatiiv

Kogu oma eksistentsi on geiuurimus ja teooria olnud silmitsi heteronormatiiviga. Kuigi mõiste on 1990. aastate algusest, kaob nähtuse algus ajaloo hämarusse. Heteronormatiiv on kogu maailmas peamiselt aktsepteeritud arusaam poliitiliste ja sotsiaalsete institutsioonide poolt. See tähendab, et valdavalt leiab heakskiitu taastootev heteroseksuaalne perekonnamudel, milles üldjuhul on väga täpselt ettenähtud rollijaotus – mehelik heteromees, naiselik heteronaine ja laps(ed). Teistsugused peremudelid pole vastuvõetavad. Seksuaalsuse ja soolise identiteedi variatsioonid on maha surutud dominantse arutluse poolt, mis puudutab sugusid ja mis surub peale, mida ta kirjeldab. Üks võimalikest seksuaalsuse stiilidest – taastootev heteroseksuaalsus – integreerub läbi püsiva kordamise ja pähetuupimise. Kultuur eelistab kindlaid mudeleid ja need surutakse inimestele igapäevaselt peale sündimisest saadik. Ükski tüdruk ei sünni ihaga koristada ja süüa teha ning ükski poiss ei tule ilmaga teadmise, et tal tuleb hakata ülalpidajaks. Soorollile vastavat käitumist oodatakse aga kohe. Mõelgem näiteks sellele, kuidas kirjeldatakse beebi-tüdrukut. Üldjuhul on nad väikesed, armsad, roosad jmt. Aga beebi-poiss on ikka suur ja tugev, kõva häälega jne. Kui aga võtta ette võõraste imikute must-valged pildid, siis pole võimalik öelda, et selle pildil on kindlasti tüdruk või sellel poiss. Laste mänguasjad ei jagune mitte lihtsalt autodeks ja nukkudeks, vaid konkreetsed asjad annavad konkreetseid signaale. Nukkudele saab tihti osta majapidamise, lapsed, lõputult rõivaid; mängida pulmi, spaad, poeskäimist. Mänguautod kannavad sageli pärisautode marke ning ka lelut ilutsev Audi, Scania, John Deere või BMW eraldustunnus on staatusemärk. Pidev mõjutamine üldtunnustatud mudeli suunas on nii avalik kui alateadlik ja pidev. Loomulikult hakkab ainsana väljapakutav näima „normaalne“, samal ajal kui kõik teised soolised ja seksuaalsed võimalused tunduvad jõuetult marginaalsed, valed ja alluvad. Kohustuslik heteroseksuaalsus ei salli enda kõrval midagi muud. Kadri Viik nendib aga: “Binaarne käsitus kogu oma normatiivsuses on problemaatiline. Inimesed elavad ja interpreteerivad oma sugu nii mitmel erineval moel, et normist häälbimine on peaaegu et norm. Tõeline Naine ja Tõeline Mees võivad jäädaagi kättesaamatuteks ideaalideks” (Viik 2011).

Sotsioloog Jeffrey Escoffier on jaganud lesbi- ja geiuurimuse arengu viite peamisse suunda või paradigmasse: autentsuse otsing (1969 – 1976), olemuslik identiteet ehk essentsialism (1975 – tänapäev), identiteedi sotsiaalne ülesehitus ehk sotsiaalne konstruktsionism (1976 – tänapäev), erinevus ja rass (1979 – tänapäev) ja kultuuriuuringud (1985 – tänapäev). Nagu ajalisest määratlusestki näha, pole tegemist mingite kindlalt

eraldatavate perioodidega, vaid eksisteerivate suundadega, mis omavahel põimuvad ja erinevaid poolehoidjaid omavad (Kekki 2003).

1.2.2. Autentsuse otsingud

Esimese perioodi teoreetikud ehk autentsuse otsijad kogesid isiklikult Stonewalli rahutustele järgnenud vabadustunnet ja sellest tulenevat eufooriat. Nad rõhutasid homoseksuaalsust kui personaalset ja autentset asjaolu ja keskendusid enesekasvatusele, -suunamisele ja -mõistmisele. 1970. aastate alguses oli geiuurimuse peastrateegia geid teiste vähemuste kõrval identifitseerida ja sarnaselt teistega nõuda õigust olla erinev (Kekki 2003). Publitseeriti poliitiliselt teadlikke ja selgesõnalisi materjale, mis baseerusid homoseksuaalsete inimeste isiklike kogemustele. Kirjutised avaldati üldjuhul väljaspool akadeemilist publitsistikat – ajalehtedes, ajakirjades, pamflettidel. Hiljem koguti neid ka antoloogiatesse. Näiteks „*The Homosexual Dialectic*“, „*The Lesbian Reader*“ või „*The Gay Liberation Book*“.

Perioodi vahetult peale Stonewalli rahutusi on sageli nimetatud gei identiteedipoliitika ajaks. Feministliku liikumise ja mustanahaliste poliitika kõrval võitles ka Gei Vabastuliikumine rõhumise ja diskrimineerimise vastu. Tähtsustati homoseksuaalse „välja tulemise“ narratiive, sest igas üksikus avalikus deklaratsioonis nähti sotsiaalsetele muutustele tuge. Individuaalne positsioneerumine võimu suhtes muutus homoseksuaalsete subkultuuride liikmetele ülioluliseks.

1.2.3. Essentsialism

Olemusliku identiteedi õpetus ehk essentsialism geiuurimuses väidab, et homoseksuaalsus on ajaülene ja sisemise enesemääratluse osa ning seega esindab paljude geide ja lesbide isiklikku arusaama homoseksuaalsuse olemusest. Pealegi asetas homoseksuaalsuse käsitlemine paratamatult mõnede inimeste identiteedi osana selle oluliselt positiivsesse valgusesse, kui siiani harjumuspärane vaimuhaiguse või ebardliku käitumisena mõistmine seda võimaldas. See tähendas aga homoseksuaalsete ihade ja praktikate järjest suuremat propageerimist ja ülistamist. Essentsialistid ignoreerisid tavaliselt inimeste endi arusaamu oma seksuaalsusest ning klassifitseerisid erinevaid enesemääratlusi dihhotoomse hetero- ja homoseksuaalsuse mudeli järgi. Olulisimad selle suuna uurimused on Jonathan Ned Katzi „*Gay American History*“ (1976) ja Dennis Altmani kaks raamatut:

„*Homosexual: Oppression and Libetration*“ (1971) ja „*The Homosexualization of America, The Americazation of the Homosexual*“ (1982).

Ei pane eriti imestama, et koos homoseksuaalsuse positiivse tõusuga USA avaliku elu sfääridesse tuli peatselt kaasa reaktsioon geivastase liikumise näol. 1977. aastal alustas endine Miss Oklahoma ja kristliku organisatsiooni *Save Our Children* president Anita Bryant kampaaniat, milles ta avalikult halvustas homoseksuaale ja mille käigus tunnistati Miamis kehtetuks õigusaktid, mis keelasid diskrimineerimise seksuaal- ja kiindumuseeliste alusel (Kekki 2003). Geikogukond reageeris küll jõuliselt Bryanti kampaaniale, kuid 1984. aastal suri AIDSi hiljem nullpatsiendiks „tituleeritud“ Gaëtan Dugas, esimene AIDSi ohver Lääne ühiskonnas ja homoseksuaal. Laialt propageeritud valimatu geiseks oli HI-viiruse levikuks väga soodne. Alguses peetigi seda geide haiguseks, sest just nende seas levis viirus kiiresti ja ohjeldamatult. Loomulikult oli see vesi ka geivastase liikumise veskile ning AIDSi nimetati Jumala karistuseks homoseksuaalsuse patu eest. AIDSi epideemia üheltpoolt julgustas geivastaseid jõude võitlema äsja homoseksuaalidele suunatud kodanikuõiguste vastu, kuid teisest küljest lõi uue sideme mõnede valitsuste ning gei- ja lesbikogukondade vahele, kuna peamiselt homoseksuaalide poolt loodud AIDSi organisatsioonid integreeriti riikide sotsiaal- ja tervishoiusüsteemidesse (Richardson, Seidman 2002). Geivastane liikumine ja AIDSi epideemia 1980. aastate alguses olid kaks põhjust, miks geikirjanduses ja -poliitikas tuli justkui kainenemine, kadus seksuaalse praktika ülistamine ning geikogukondades tõusid esile konservatiivsed väärtused.

1.2.4. Konstruktsionism

1980. aastatel sai domineerivaks teoreetiliseks suunaks konstruktsionism. Essentsialismiga tihedalt seotud konstruktsionism on rohkelt inspiratsiooni saanud Michel Foucaulti mõjukast teosest „Seksuaalsuse ajalugu“ 1 (1976), mille järgi seksuaalsus on sotsiaalse kontrolli element ning seda ennekõike Lääne ühiskondade inimestele. Selline seisukoht on soolise uurimuse ja sotsiaalse konstruktsionismi segunemine ning just selline suund andis geiuurimuse edasise näo. Nii jätkaski geiteooria juba 1970. aastate lõpus arusaamaga, mis ignoreeris homoseksuaalsete meeste olemust ning otsis selle asemel kehatut sotsiaalset konstruktsiooni, et markeerida „homoseksuaalsuse“ kategooriat (Bredbeck 2012). Sugu on põhimõtteliselt sotsiaalne ning moodsad seksuaalsuse kategooriad, eriti hetero- ja homoseksuaalsus, aga tegelikult kogu moodne normaalsete ja ebanormaalsete seksuaaltüüpide

ja mõistete süsteem, on mõistetavad kui sotsiaalsed ja ajaloolised faktid (Richardson, Seidman 2002). Konstruktionistid kritiseerisid eriliselt geide seas populaarset ideed, mille kohaselt homoseksuaalsus on alati eksisteerinud ning seega loomulik ja aktsepteeritav. Vaatepunkt muutus homoseksuaalsuse spetsiifika uurimisest püüdeks aru saada, kuidas homoseksuaalsus on „leiutatud“ või „konstrueeritud“. Seega iga homoseksuaalne inimene konstrueerib oma identiteedi ise vastavalt ümbritsevates oludes väljakujunenud sotsiaalsetele ja soolistele kategooriatele ning konstruktsionismi üks eesmärk on nende kategooriate ja identiteetide tekkimise analüüs. Konstruktsionistid nõuavad homoseksuaalsuse kui kultuurimudeli täielikku ajaloostamist, tuginedes selle juures lisaks muule ka faktile, et termin „homoseksuaalsus“ võeti kasutusele alles 1869. aastal.

Pioneerartikkel konstruktsionismist oli Mary McIntoshi „*The Homosexual Role*“, mis avaldati juba 1968. aastal. Artikli autor kritiseeris esimesena arusaama, et seksuaalsus on kaasasündinud ning vaatles homoseksuaalsust kui sotsiaalset nähtust. Kirjutis nii ennetas kui ka ennustas Foucault' teoseid väites, et „homoseksuaal“ on Inglismaal 17. sajandil esile kerkinud sotsiaalne roll ning hoiatas ajaloolistele isikutele vägisi moodsa seksuaalteooriaga lähenemise eest (Bredbeck 2012). Märkimisväärsimad sotsiaalset konstruktsionismi esindavad tööd on Jeffrey Weeksi „*Coming Out: Homosexual Politics in Britain from the Nineteenth Century to the Present*“ (1977), „*Sex, Politics and Society*“ (1981), „*The Making of the Modern Homosexual*“ (1981, koos Kenneth Plummeriga) ja „*Sexuality and Its Discourses*“ (1985) ning muidugi Foucault' „Seksuaalsuse ajalugu“ 1.

Sotsiaalses konstruktsionismis on ka tugev, äratuntav marksismi vool, mis toetavat geiteooriat. Keskne teoreetik selles on Guy Hocquenghem, kes avaldas 1968. aastal oma raamatu „*Homosexual Desire*“, mis on radikaalne marksistlik revisjon Freudi analüüsile. Autor oli saanud mõjutusi nii vasakpoolsete mässudest Prantsusmaal 1968. aastal kui ka Gilles Deleuz ja Felix Guattari teosest „*Skisoanalüüsist*“. Hocquenghemi uurib „homoseksuaalsuse“ ajaloolist ja psühholoogilist ülesehitust kui see on samaaegselt ühiskonnas allasurutud ja asendatud. Seksuaalsus ei ole „loomulik“ nähtus, vaid antud kultuuri majandussuhete tagajärg. Ta nägi homoseksuaalses praktikas radikaalset ja revolutsioonilist tegevust, mis esitas väljakutse tavalistele ühiskonnahormidele. Samas rõhutab Hocquenghem, erinevalt teistest konstruktsionistidest, lõhet iha ja identiteedi vahel, rõhutab homoseksuaalse iha potentsiaali isegi kui see pole olemuslik mõiste ning näeb ka eesootavaid probleeme võimalikes teooria edasiarendustes. Hocquenghemile on ette heidetud

geide igapäevaelu ja probleemide ignoreerimist (Kekki 2003, Bredbeck 2012).

1.2.5. Foucault „Seksuaalsuse ajalugu“ 1

Foucault' „Seksuaalsuse ajalugu“ 1 on olnud peamine mõjutaja antiikmaailma seksuaalsuse ümberhindamiseks. Homoseksuaalsuse ajaloo kirjutamiseks võiks ju alustada juba antiikroomlastest ja -kreeklastest, kelle kultuuripärandis on hulgaliselt teateid homoseksuaalsetest suhetest meeste vahel ja tõenäoliselt oli tegemist ühiskonnas täiesti aktsepteeritud nähtusega. Foucault rõhutab aga vajadust arvestada kultuurilist konteksti inimese seksuaalse käitumise uurimisel. See tähendab, et tänapäeva modernne seksuaalsuse käsitus ei anna mingeid vastuseid antiikaja inimeste seksuaalelu kohta. Antiik-Kreekas oli meestevaheline seks pigem sotsiaalse identiteedi ja isikliku staatuse kinnitamise vahend ning sisuliselt polnud olemas hetero- ja homoseksuaalsuse mõisteid sellisel kujul nagu meie neist aru saame. Seks teise mehega oli üks vorm seksuaalsest kogemusest, mis oli tuttav kõigile täiskasvanud meestele. Foucault' hästituntud argumendi kohaselt defineeriti homoseksuaalne persoon kui „võimu ekspert“ esimest korda 19. sajandil ja esialgu peeti silmas vaid seksuaalset käitumist, mitte olemust. Igal juhul toimus Victoria ajastul homoseksuaalsuse tõlgendamises murrang ning enne seda aega vajame terminit homoseksuaalse käitumise kohta, 20. sajandi algusest aga homoseksuaalse isiksuse kohta (Kekki 2003, Sedgwick 2008).

Kuigi tundub, et essentsialism ja konstruktsionism vastanduvad üksteisele, on 1990. aastatel hakatud nendevahelises lõhes kahtlema. On palju ajaloolisi allikaid ja kirjanduslikke töid, kus homoseksuaalsust pole mainitud, aga meestevaheline armastus on selgelt põhjendatud seksuaalaktist erinevatel tasanditel. Nii ongi tänaseks päevaks loobutud rangest konstruktsionismist ja otsitakse geikultuuri jätkuvust varasematest perioodidest teistmoodi. Peale selle tunnetavad homoseksuaalsed inimesed isiklikku seksuaalset sättumust nii konstruktsionistlikult kui essentsialistlikult: paljud leiavad, et see on neis bioloogiliselt, olemuslikult olemas; teised tunnevad, et nende seksuaalsus on valitud või sotsiaalne protsess.

1.2.6. Erinevus ja rass ning kultuuriuuringud

1980. aastatest alates on geiuurimuse, aga ka lesbiuurimuse suurim panus olnud multikultuursete identiteetide uurimine. Keskne projekt on olnud seniajani domineerivate struktuuride lõhkumine, mis eeslistasid valget meessoost keskklassi eurooplast

geiperspektiivis. Valgele keskklassi mehele fokuseeritud kirjandus diskrimineerib nii teisest rassist geisid kui ka naisi, samuti bi- ja transseksuaale (Kekki 2003). Seega võib erinemine aktsepteeritud kuvandist inimese jaoks tähendada kahe või isegi kolmekordset surutist, kui lisaks homoseksuaalne olemisele lisandub veel valgest erinev nahavärv ja/või teine usk. Kriitika on suunatud nii väljendatud kui varjatud rassismile geiuurimuse peavoolus. Näiteks James Baldwin (1924-1987) oli mustanahaline Ameerika kirjanik ja kriitik, kelle tööd rääkisid palju rassilisest, klassilisest ja seksuaalsest ebavõrdsusest. Geikirjanduses on mitte-valge mees, sarnaselt muule ilukirjandusele, alluv. Üldjuhul see, kes teeb tööd, teenib valget meest. Valge mehe „tööriistaks“ olemine või tema „teenindamine“ on kultuurilooliselt ettekirjutatud ja geikirjanduses saab allumine lisaks seksuaalse tähenduse. 1980. ja 1990. aastatel avaldati mitu gei ja lesbi etnilist antoloogiat andmaks häält neile, kellel seda kinnistunud etnotsentrismi pärast pole olnud.

Vaadeldes geiuurimuses erinevaid teooriaid, tuleks meeles pidada, et kõik nad on mingil moel loodud diskursiivsete praktikate poolt. Samuti 1980. aastate poliitilise kliima jähnenemisega seotud gei- ja lesbiliikumise eemaldumist radikalismist ja vastandumisest teiste uute sotsiaalsete liikumistega sarnaselt. Homoseksuaalsus taandus pigem vähemuseks paralleelselt etniliste vähemustega, vastupidiselt geivabastajate kujutlusele, et homoerootiline ihalus on võimalus kõigile. 1990. aastatel on toonud läänemaailma geiliikumisse uute suundadena homoseksuaalsete noorte organisatsioonid ja transinimeste eraldumise homoseksuaalsest peavoolust. Kõige olulisem töö, mida lesbi- ja geiuurimus on viimased 30 aastat teinud, on pilguheit tagasi, et dokumenteerida, analüüsida ja teoriseerida seksuaalsuse ajalugu (Richardson, Seidman 2002).

1.2.7. Ida-Euroopa

Ida-Euroopas pole võimalik välja tuua konkreetset sündmust, mis tähistaks geiliikumise algust. Selle ajani, kui tekkisid esimesed organisatsioonid 1980. aastate keskel, polnud moodustunud ühtegi (poliitilist) homoseksuaalide kogukonda. 1984. aastal loodi Ida-Euroopa esimene ametlik geiorganisatsioon Magnus, mis kasvas välja Sloveenias Ljubljanas korraldatud Magnuse nimelisest tudengite festivalist. Ka esimene Ida-Euroopa lesbiorganisatsioon moodustati Sloveenias. 1987. aastal asutati lesbide poliitiliste nõudmiste esitamiseks ja ürituste korraldamiseks rühmitus LL-ŠKUC. Kuna ühiskonnad olid suletud

ning igasugune korrapärane kodanikualgatus suuremas osas keelatud, siis omandasid vastloodud organisatsioonid võrreldes läänega suurema poliitilise tähenduse. Pealegi oli Nõukogude Liidus ja Ida-Euroopas homoseksuaalsus 1980. aastateni kuritegu ja haigus ning alles kommunistliku korra lagunemisega said seksuaalvähemuste esindajad alustada tõeliselt n.ö. kapist välja tulekut. See on kindlasti põhjus, miks ka Eestis homoseksuaale nii vähe sallitakse. Võrdluses läänemaailmaga, mille liberaalsemate riikide eeskujusid seatakse, pole eestlastel olnud aega nii kaua kasvada (Senić 2005, Talalaev 2010).

1.2.8. Eesti

Eesti NSVs oli meestevaheline homoseksuaalsus (pederastia) liigitatud isikuvastaste kuritegude hulka. Kriminaalkodeksi kommenteeritud paragrahv 118 ütleb: “Pederastia all tuleb mõelda loomuvastast suguühendust kahe meessoost isiku vahel nn passiivse pederasti pärasoole kaudu. Loomuvastane suguühendus naissoost isikuga või kahe naissoost isiku vahel ei ole karistatav kommenteeritava paragrahvi järgi” (Veske 2010). Meestevahelise anaalseksi eest karistati kaheaastase vangistusega. Homoseksuaalsuse kriminaalkorras karistamine lõpetati 1992. aasta suvel.

Seega oli üsna julge samm organiseerida 1990. aastal Eestis konverents „Seksuaalsed vähemused ja ühiskond“, kuid ometi seda tehti. Osavõtjaid oli nii Euroopast kui Ameerikast ning tegemist oli kõrgetasemelise teaduskohtumisega. Seda konverentsi võib pidada homoseksuaalse kogukonna kujunemise alguseks. Kiiremini organiseerusid lesbid. Eesti Lesbiliidu tuumik käis aastaid koos klubiliselt, lihtsalt suhtlusvõrgustikuna ja pidude korraldajana, aga oli sellega esimene seksuaalvähemuste liit Balti riikides. Liidu ametliku registreerimiseni jõuti alles 1995. aastal (Rebane 2011). Mehed organiseerusid hiljem, kuid tegutsesid kiiremini ja ametlikult registreeriti Eesti Geiliit 1992. aastal. Praeguseks ei tegutse loodud kujul enam kumbki ning Lilian Kotter võtab 2006. aastal olukorra kokku järgmiselt: „Nii nagu seksuaalkultuuri ja -käitumise alal üldse, on ka homoseksuaalsusest tehtud väga vähe tõsiseltvõetavaid uurimusi. Vähesed olemasolevad on jäänud enamikus käsikirja. Kui mitte arvestada esimest, 1990. aasta mais Ajaloo Instituudis toimunud rahvusvahelist konverentsi „Seksuaalvähemused ja ühiskond: muutuvad suhtumised homoseksuaalsusesse 20. sajandi Euroopas“ ettekandeid, on hilisemad uurimused jäänud peamiselt ülikoolide seminari- või bakalaureusetöö tasemele“ (Kotter 2006). Tänapäevaks pole selles suhtes mingeid murrangulisi muutusi olnud. 2010. aastal MTÜ Eesti Gei Noored poolt välja antud

esseekogumik „Kapiuksed valla“ nendib uurimises sama seisukorda. Selge geiuurimuse suunaga kirjanduskriitikat pole eesti keeles olemas.

Esimeseks homoseksuaalsusest rääkivaks Eesti kirjanikuks võib pidada Kristjan Jaak Petersoni, kelle 19. sajandi alguses loodud luuletused Alost on täis imetlust ja igatsust. Sealt edasi tulevad esimesed vihjed ja kõrvaltegelased alles 20. sajandi teise poole ilukirjandusse ning sedagi alguses eesti pagulaskirjanike loomingus. Siinkohal ei saa jääda mainimata Karl Ristikivi „Õilsad südamed“. Eesti esimeseks geikirjanikuks peetakse Tõnu Õnnepalu, kelle „Piiririik“ on tituleeritud esimeseks geiromaaniks Eestis. Markantseim geikirjanik 21. sajandi Eestis on minu arvates Ivar Silla, kelle luuletused ja esikromaan „Tantsiv linn“ on avalikult ja kohati pealetükkivalt homoseksuaalsed ning sellega meie kultuuriruumis enneolematud. Kätlin Kaldmaa, kes on geide ilmumisest Eesti ilukirjandusse artikli kirjutanud, võtab asja kokku: „Selline ta on, üks väike kirjandus teise väikese kirjanduse sees, käinud läbi pika tee, alustanud ettevaatlikest vihjetest ja jõudnud poole sajandiga iseseisvate teosteni. Kirjutatust jääb mulje, et Eesti geid on pigem linna- kui maamehed, ja eks see nii ilmselt olegi“ (Kaldmaa 2010).

1.3. GEIKIRJANDUS

Geikirjanduse defineerimine on olnud alati vastuoluline ja keeruline ülesanne. Nii gei- kui ka lesbikirjandust võib vaadelda osana *queer*-kirjandusest. Kõiki iseloomustavad seksuaalse enesemääratluse vastuolud ja homfoobse ühiskonna poolt tõrjutus. Gei- ja lesbikirjanduse eraldab *queer*-kirjandusest aga konkreetsem sildistamine. Kui viimases pole esmatähtis mitte tegelase identiteedi sõnastamine, vaid pigem kaardistamine, siis geid ja lesbid on oma olemuses enam veendunud ja kirjandus kajastab eneseleidmist ja konkreetse seksuaalsusega seotud probleeme. Sealjuures on lesbikirjandus oluliselt poliitilisem kui geikirjandus. *Queer*-romaan on samuti poliitiline, kuid otsib tihti peale alternatiive, mis jääksid väljapoole sotsiaalseid liigendusi ja on utoopilised (Logan 2011).

Lähtuvalt antiikmaailma pärandist, peetakse geikirjandust sama vanaks, kui kirjandust üldse. Antiik-Kreeka ajastut kirjeldatakse geikirjanduse ajaloos tihti kui homoseksuaalsuse kuldaega. Ühest küljest võib seda vaadelda kui geikirjanduse pärandit ja hälli. Teisest küljest on tegemist aga ettekujutusega õnnemaast, kus kõik geid olid ja oleksid õnnelikud, kuid mis jääb nüüd raskesti tabatavaks. Tänapäevase ilukirjanduse traditsioonis oli

homoseksuaalsuse teema esialgu, 19. sajandi teisest poolest, siiski marginaliseeritud ja peidetud - alguses vaid siseringis mõistetavad viited homoseksuaalsusele, hiljem *camp*. Alles 1950. ja 1960. aastatega saabus „kapist välja tulek“ ka ilukirjanduses ning 1970. aastatel asuti looma geikirjanduse kaanonit. Tegelikult oli juba dekaad varem kriitikud hakanud rääkima sellest, kuidas kirjanduskaanon on soosinud valgete meeste teoseid, välistades suurema osa naiste, homoseksuaalide ning teisest kultuurist või rassist kirjanike töid. Lisaks sellele oli maailmakirjanduse diskursuses kanoniseeritud kirjanike teostes leiduvat homoseksuaalsuse teemat püütud seniajani ignoreerida, kui see polnud liiga avalik. Ilmselguse korral aga hajutada, õilistada või hävitada. Kui geikirjanduse kaanonist rääkima hakati, oli esimene probleem tsensuuri vastu võitlemine. Koos valitsuse, institutsioonilise ja ärilise tsensuuriga, mille kaudu ei pääsenud avalikkuse ette mitmed teosed, eksisteeris ka enesetsensuur, mis tähendas, et geikirjanduse autorid kartsid tagakiusamist ja positsiooni kaotamist ning ei avaldanud oma teoseid. Näiteks Edward Morgan Forster kirjutas oma romaani „Maurice“ (e.k.1993) 1914. aastal, kuid lubas selle publitseerida ainult postuumselt, nii et teos avaldati alles 1971 (Kekki 2003).

Koos geikirjanduse kaanoni loomisega hakkas ilmuma väga palju uut gei-ilukirjandust. See sai suuresti võimalikuks tänu kirjastustele, mille omanikud olid ise homoseksuaalid. Esimene selletaoline asutati 1975. aastal ja see kandis nime *Gay Sunshine Press*. Lisaks ilukirjandusele ilmus temaatilisi ajalehti ja ajakirju ning vähetähtis polnud ka spetsiaalsete raamatupoodide avamine. Selline areng kulmineerus USAs 1980. aastal, kui idaranniku geikirjanikud moodustasid grupi *The Violet Quill*. Selle liikmete hulka kuulusid teiste seas Robert Ferro, Edmund White ja Andrew Holleran. Teine grupp, mis samaaegselt esile kerkis, oli läänerannikul moodustatud *New Narrative Movement*, mille tähtsamad autorid olid Dennis Cooper ja Robert Glück. 1980. aastad tähistavad ka geikirjanduse jõudmist populaarsuseni väljaspool geikogukondi (Kekki 2003).

1.4. TEOORIA

Kanoniseerimise käigus tuli kohe hakata lahendama küsimust, mis on üldse geikirjandus. Variante on ju väga palju. Kas geikirjandus on ainult see, mis on kirjutatud avalike geiautorite poolt? Või teosed, mis räägivad homoseksuaalsusest? Kas sellisel juhul autori seksuaalne eelistus määrab midagi? Ühest vastust nendele küsimustele pole. Kui 1970.

aastate uurimused keskenduvad peamiselt autori seksuaalsetele eelistustele, siis hilisemad uurijad on pidanud vajalikuks laiemas kontekstis asjade vaatlemist. Geikirjanduse uurimine pole piiratud ainult homoseksuaalsete teemadega, vaid on palju ebaselgem ala ning teadmine, et teose autor on gei, aitab lugejal ehk mõista mõningaid teksti iseärasusi, kuid ei näita geikirjanduse põhiolemust. Näiteks Lasse Kekki on oma uurimuse jaoks geinarratiivi defineerinud loona, mis valgustab kahe mehe vahelise armastuse kogemust, avastab homoseksuaalse identiteedi iseloomu või uurib, mis sorti suhteid geimehed omavad üksteisega, oma sõpradega ja oma perekondadega (Kekki 2003). Välja saab tuua aga rohkem peamiselt geikirjandusele omaseid jooni, mis võivad iseloomustada ka teistsuguse teemavalikuga ilukirjandust.

Üks sarnane omadus, mis leidub kõigis geinarratiivides, on erinevise kogemuse kirjeldamine ja selgitamine. Selline lähenemine seob ka gei- ja lesbiuurimust, kuigi naiste jaoks on ühiskonnas olnud topeltrõhumine, sest homoseksuaalsuse taunimisele lisandub veel sooline diskrimineerimine. Geikirjandusse kuuluvate teoste peategelased erinevad mingil moel fataalselt neid ümbritsevast. Kuidas tegelane sellesse suhtub või kas ta ise seda üldse erineviseks tajubki, on individuaalne. Kuid valdavalt on ühine erinevise põhjuste otsimine, vähemalt lugeja jaoks. Sellest tulenevalt mängib minevik geikirjanduses väga tähtsat rolli. Lasse Kekki ütleb, et üks peamisi probleeme, mille kallal geikirjanduse teoste peategelased või autorid vaevlevad, on: kuidas protagonistist sai homoseksuaal. Kogu reaalne minevik mängitakse korduvalt ja korduvalt kujutlustes läbi ning (lapsepõlve)mälestused saavad uued tõlgendused ja tähtsuse (Kekki 2003). Sama laieneb ka tegelastele, kes pole ehk homoseksuaalid, aga sobituvad eelmistega sarnaselt halvasti mingitesse ühiskonna keskmistesse normidesse. Seigad minevikust või meenutused lapsepõlvest annavad lugejale ja vahel ka raamatu tegelasele endale vihjeid, mille kaudu võiks seletada nende elu ja olemust. Ka Jan Beltrán on oma teostes käinud läbi peategelaste arengute tähtsamad murdekohad nende sündidest alates ning kõiki seiku saab kasutada nende edasiste arengute tõlgendamiseks. Geikirjanduse tegelasi iseloomustab mõiste *ressentiment*. Teistest erinevisele varasemast elust leitud põhjused on samal ajal ka vabandused, elamaks oma elusid nii nagu nad seda parajasti teevad. Nagu ütleb Jan Beltráni Massaud enda kohta: „.. *sellisest patust sündinu ei saagi elada Jumalale meelepärasel viisil. Ja kas peakski?*“ (Beltrán 2011: 244). Tegelaste läbikukkumistes ja õnnetuses on süüdi vanemad, aeg ja riigikord, halvad tutvused või mis iganes, aga mitte nende endi valikud. Põhimõtteliselt tehakse neile pidevalt liiga, see

kibestab ja sünnitab vimma ning ka lugejale sisendatakse sama suhtumist.

Mittesobimine muudab geikirjanduse tegelased ebastabiilseks. Vaimne pidetus, eneseotsingud ja pidev rahulolematuse on sagedad tunnusjooned. Teinekord lisab autor ka geograafilise mõõtme. Kodumaatus või lapsepõlvkodust sunduslik lahkumine peegeldavad inimeste sisemist dünaamikat – pettumust, igatsust, peresuhteid, iseenese otsimist ja tihtipeale mitteleidmist. Geiromaani tegelane elab tavaliselt kaksikelu. Konflikt keskkonnaga tingib konflikti ka iseendaga. Tihtipeale ei meeldi tegelastele see, kes nad on, sest olemus teeb nende elu keeruliseks ja takistab õnne leidmist. Isegi esmapilgul lihtsa ja enesekindlana näiv Jan Beltráni Nora tunnistab raamatu teises pooles lõksusolemise tunnet ja kirjeldab, kuidas prostituudid peavad end ise kodus olles hoopis teisteks inimesteks võrreldes nendega, kes nad on tänavatel.

Geikirjandus sisaldab sageli *coming out* ehk nn. kapist välja tulemise teemat. Eriti populaarne ja kajastatud oli see geiuurimuse alguskümnenditel, kuna suurt osa geikogukonda puudutas see väga isiklikult ning paljud vajasisid julgustamist. Teema käsitlused saab jagada kaheks erinevaks n.ö. väljumiseks - esiteks tegelase jõudmine oma homoseksuaalsuse äratundmise ja tunnistamiseni ning teiseks klassikaliselt mõistetud kapist välja tulek ümbritsevate inimeste ees (pere, sõbrad, töökaaslased). Eneseavastusega seoses on äratuntavad mitmed motiivid ja metafoorid, nagu taassünd, ärkamine, teekond jm. Samuti eelneva kogemuse ümberhindamine või uuesti tõlgendamine. Paulina Palmer nimetab lesbikirjanduses seda „õpitu unustamiseks“ (*unlearning*). See tähendab ennekõike heteroseksuaalsete tõekspidamiste vaidlustamist ja kriitikat (Palmer 1993).

Kuna homoseksuaalsuse avalikustamine oli ja on keeruline homofobia ja heterotsentrismi tõttu, siis on neist tulenevaid probleeme ja pettumusi geikirjanduses ohtralt. 1980. aastate AIDSi epideemia muutis aga olukorra veelgi keerulisemaks, sest peamiselt just geisid pidas laiem üldsus selle nuhtluse allikaks. See intensiivistas ilukirjanduse politiseerimist ja tõi sellesse AIDSi ja üldse haiguse motiivid. Kuna haigus levis tõepoolest erilise hooga geide seas, siis on üsna mõistetav, miks 1990. aastatel polnud justkui võimalikki kirjutada geiraamatut mingil moel AIDSi üle arutlemata. Tänapäevaks on AIDSi teema kaotanud oma algse teravuse, sest on ammugi mõistetud, et pole tegemist Jumala karistusega homoseksuaalidele ja heteroseksuaalsed inimesed on samades olukordades seoses HI-viirusega. Geikirjandusse on siiski jäänud füüsiliselt erinemise, haiguse, isegi vördjalikkuse motiiv, millega teoste tegelased on sunnitud silmitsi seisma ja mis paneb neid mõtlema

iseenda (eba)normaalsusele. Sellegipoolest ei leia geiromaanist lesbikirjandusele iseloomulikku „koletist“ - sageli mütoloogilistest koletistest lähtuvalt loodud tegelast, kes oma käitumise ja olemuse poolest on groteskselt negatiivne ning kes eriti selgelt ja jõuliselt vastandub ühiskonna normidele.

Õnn, mida geiraamatu peategelane otsib, on tavaliselt suur armastus ja prints valgel hobusel. Sageli jääb see leidmata, kuid eksirännakud on samuti kirglikud ja nende kiire lõppemine, alguse suurejoonelisust arvestades, kummaline. Eluarmastust otsivad ka kõik selles töös vaadeldavate teoste tegelased. Jani teoseid iseloomustavad suured tunded, mis jätavad seda kunstlikuma mulje, mida suuremad ja surematumad nad on. Nora haarab Mario käevangu, et rahus vanaduspäevadesse jalutada, justkui viiskümmend aastat, mille jooksul nad ei kohtunud ning üksteisest ka peaaegu midagi ei kuulnud, poleks mingi vahemaa. Massaud, kes suudab kogu teose jooksul peamiselt ainult oma isiklikke soove arvestada, muutub paar korda romaani jooksul igikestva ja isetu armastuse filosoofiks. Tunded, nagu armastus või vihkamine, on suured ja kõikehõlmavad, isegi kui nad tihtipeale jahtuvad sama kiiresti kui tekkisid. Nii jätavad nad teeseldud või külgepoogitud mulje ja tunde, et geikirjanduse peategelased on üks lõputu jada *drama queen*'e. Just sellised seebiooperlikud lahendused on geikirjandusele väga iseloomulikud ja kuuluvad sellise nähtuse alla nagu *camp*.

Camp on esinemise ja esitluse ning tajumise viis. *American Heritage Dictionary* seletab mõistet järgmiselt: *camp* on tahtlik teesklus või liialdus stiilis, eriti moesolevas või vananenud stiilis, iroonilise või humoorika efekti saavutamiseks. Samuti, et tegemist on teatraalse, liialdatud ja naiseliku maneeriga.¹ Täpsemalt on *campi* raske seletada, sest selle interpreteerimine ja mõistmine on rohkem seotud tunnetuse kui kindlate äratunutavate markeritega. Igal juhul on *camp* glamuurne ja rikkalik, hea ja halva maitse piiril või isegi tublisti halva poole peal. *Camp* on naljakas, kuid samas irooniline ning võib olla isegi õel. Gareth G. Cook mainib sellega seoses näiteks roosasid plastik-flamingosid ja aiapäkapikke ning kirjeldab *campi* nii: „Sa uhkeldad eelistustega, millest igäüks teab, et need pole sinu maitse. *Camp* on tihti rikas liialduste poolest. See on alati raske irooniast“ (Cook 1995). Kõige teatumad *campi* esindajad on kindlasti *drag queen*'id, kuid mõistet seostatakse üldse homoseksuaalsusega ning ka geikirjandusega. Ühelt poolt on *camp* geidele ja lesbidele kaitsestrateegia, mis aitab toime tulla vaenulikus ühiskonnas. Kui parim kaitse on rünnak, siis

¹ *American Heritage Dictionary* [Ameerika pärand-sõnaraamat] – digitaalne sõnaraamat, milles tehtud otsing „*camp*“ asub aadressil: <http://www.ahdictionary.com/word/search.html?q=Camp> (kasutatud mai 2013)

campi kasutamine on justkui rünnak homoseksuaalsuse tuvastamise, häälvääristamise ja kuritarvitamise vastu. Teiselt poolt on *camp* samasugune subkultuuriline nähtus nagu gooti austajate aksessuaarid või getos elavate värviliste kõnepruuk. See tugevdab küll kogukonna identiteeti seesmiselt, kuid samal ajal ka isoleerib ja geide puhul teravdab gei-hetero vastandust (Cook 1995). Kuigi tänapäeval võib *campi* avaldusi kohata igal sammul, igal elualal ja iga sellist stiili esindada tahtva inimese juures, seksuaalsest sättumusest sõltumata, on see rohkem või vähem teadlik ülevõtmine. Samuti nagu geiklubides käimine on teatud heteroseksuaalsele kontingendile poos ja eneseväljendus, nii on ka *camp* võimalus olla ignorantne ja vaba ning homoseksuaalid on leidnud selleks glamuurse mooduse. *Campi* algseks eeskujuks olid 1950. ja 1960. aastate ülikuulsad naised - näitlejad või lauljad, kes olid nimelt avalikult silmatorkavad ja ekstsentrilised ning seega paljudele geidele eeskujuks.

Camp ilukirjanduses aitab väljendada midagi, mis on põhimõtteliselt tõsine asi, riikalikult, lõbusalt ja elegantselt (*Camp* 2002). Seega toodab see kirjanduses (võlts)paatost ja irooniat nii enese kui maailma suhtes. Jan Beltrán kasutab väga palju irooniat. Esmapilgul tundub, et tundelised ülepaisutused ongi siirad ja maitselagedad. Pisut süvenedes näeb aga hoopis meelega valitud stiili. Mitte miski pole nii püha, et seda naeruvääristada ei saaks. Autori meelsaim võte on justkui lihtsasse, ootuspärasesse ja sageli idüllilisse teemaarendusse mingi puändi sissekirjutamine, mis laseb esialgset paista täiesti teises ja üldjuhul naeruväärses valguses. Näiteks raamatus „La Mala Vida“ jäi Antonio vallaline täditütar rasedaks ning kui see avalikuks sai, olid naise vanemad muidugi endast väljas. Iseenesest Mehhiko kultuuriruumis ühele perekonnale raske katsumus, seda enam, et lapse isa oli oma rahvuse tõttu vastuvõetamatu. Aga kui ema ja tädi asuvad neiult uurima, kuidas see ikkagi juhtus, kaob viimnegi kaastunne. „„Siis pani ta selle... noh, saate ju aru...“ ta silmad läksid suureks. „Mulle tagant jalgade vahele...“ Siinkohal oli ta mõistus otsa lõppenud“ (Beltrán 2009: 155). Üldse on geikirjandusele, nagu lesbikirjandusele, iseloomulik huumori kasutamine ning selle kaudu heteroseksuaalsuse (ennekõike seksi) naeruvääristamine. Naer annab julguse ja võimaluse astuda üle piiridest, mille on paika pannud ühiskondlik heterotsentrism. Kirjutades otsesõnu heteroseksuaalseid inimesi riivavatel teemadel, peetaks seda rünnakuks, kuid huumor maskeerib.

Kõige ilmsemalt on *camp*-stiilist kantud seksitseenid, mida geikirjanduses ohtralt leidub. Seksi kujutatud erineval moel, alates õrnadest vihjetest, mille tähendust mõistad alles kaks lauset hiljem, kuni detailsete kirjeldusteni. Iseloomulik on aga balansseerimine labasuse

piirimail. Ka esmapilgul elegantsed lahendused saavad mingi iroonilise kõrvalmaigu ning lugejal on raske otsustada, kas - kes - keda solvas. Seksi osa muutub Jan Beltráni igas järgmises raamatus tagasihoidlikumaks. Kui „La mala vida...“ sisaldab ohtralt (gei)seksi ning seda lihtsas kuid detailses kirjelduses, siis näiteks kolmandas raamatus „Jumala poolt hüljatud“ on seksile kõigest õhkõrn vihje. „Nora“ jääb aga kuhugi kahe vahepeale, pigem viimase raamatu stiilis olevaks, mõningase detaili- ja episoodirohkusega „Jumala poolt hüljatust“ erinevaks. Tõenäoliselt on selline muutus autori poolne reaktsioon esimese raamatu kriitika seksikesksusele, mis kippus varjutama raamatu sügavamad ideed. Järjekindlalt on aga igas raamatus vähemalt üks tegelane, kes oma seksuaalse käitumisega ületab taluvuspiiri ka keskmisest tolerantsematel lugejatel. Loomingust käivad läbi pedofiilia, intsest, kujupilastamine, usurüvetus jm. Paulina Palmer toob oma raamatus lesbikirjandusest esile Sandy Boucheri mõtte, et lesbi vaatepunkt on kui eraldi dimensioon, mis asetab meid sammukese nn. normaalsest elust väljapoole ja laseb meil näha, kui kohutavalt ebanormaalne see on (Palmer 1993: 81). Beltrán kasutab samalaadset gei vaatepunkti ning näitab lugejatele, kuidas inimestel on hoopis tõsisemaid hälbeid kui homoseksuaalsus ning, et heteroseksuaalsus ei tee kellestki paremat, targemat või tähtsamat.

Ilukirjandus pole üldjuhul visuaalselt mõjuv kanal ning seega on *camp*ilikku klantsi ja silmaga tajutavat maitseelagedust raamatukaanest kaugemal raske eksponeerida. Sellegipoolest on ilul geikirjanduse teostes tähtis koht. Ilu on sageli uue tegelaskuju kirjelduses ning seda hinnangulises vormis. Olulised on ka rõivad, mida kantakse ja asjad, mida omatakse. Näiteks „La mala vida“ Kristjan hakkab hotellides peatuvate välismaalaste käest saadud kaubaga spekulerima, et saaks endale läänelikke rõivaid ja asju. Ilu juurde kuulub samuti noorus. Geikirjanduse kangelased saavad harva vanaks, või kui saavad, siis on nad naeruväärsed nagu Massaud Botelho Jan Beltráni „Jumala poolt hüljatus“. Geikultuuri noorus- ja iluihalus muudab ilusa heaks ja koleda halvaks ning ilu on kirjanduses sama oluline karakteristik nagu näiteks sugu või vanus.

Geikirjandus näib sisendavat, et peamine ohver julmas ühiskonnas on alati naisterahvas, keda kujutatakse võõrandunu, hapra ja haavatavana. Üsna tavaline on, et naine läheb lõpuks hulluks või murdub füüsiliselt. Naised on marginaliseeritud, isegi kui nad on kujutatud sümpaatiaga. Samuti jäävad geikirjanduses kujutatud naised kuidagi ühekülgseks ja ebarealistlikuks. Naiste kujutamisel lähtusid autorid justkui stereotüüpidest, mitte sellest, kuidas naisterahvad realselt mõtlevad ja tegutsevad. Teistest naistest eraldi seisavad emad ja

vanaemad. Nad on kõikjalviibivad ja vägevad. Peategelastel on nendega üldjuhul kummaline suhe. Üheltpoolt sõltumine ja vajamine, teiselt poolt hukkamõist ja püüd distantseeruda. Kusjuures vanaemad on vanemad ja mõjukamad kui emad. Nendes suhetes tõmmatakse tihti paralleele Oidipuse kompleksiga. Lasse Kekki toob välja emaduse ja homoseksuaalsuse analoogia, mis vaatab mõlemat ühesuunalisena, sest nii nagu lapsed kasvavad suureks, n.ö. väljapoole ja ei saa kunagi tagasi väikeseks, pole ka homoseksuaalsusest võimalik heteroseksuaalsusesse tagasi pöörduda (Kekki 2003).

2. JAN BELTRÁNI LOOMING

2.1. JAN BELTRÁN

Jan Beltrán, kodanikunimega Priit Kivi, on sündinud 1970. aastal Võrumaal Antslas. 1990. aastate lõpus lahkus ta Eestist ning on läbi Helsingi ja Lissaboni praeguseks jõudnud Hispaaniasse, Barcelonasse, kus ta on viimased aastad elanud. Eestisse tagasitulemise plaane kirjanik ei pea. Vahemereäärne kliima, seal elavad inimesed ja nende ellusuhtumine sobib Janile väga. Klassikaline perekond tal puudub, praeguse partneriga on ta koos elanud juba üle 16 aasta (Kononenko 2009). Peale 2009. aastal ilmunud esikromaani „La mala vida ehk neetud elu“, on Beltráni sulest ilmunud veel romaanid „Nora“ (2010) ja „Jumala poolt hüljatud“ (2011) ning reisiraamat „Mässav Barcelona“ (2012). „La mala vida...“ valiti 2009. aastal Betti Alveri kirjanduspreemia nominentide hulka.

Jan Beltrán on kirjanik, kes on siiani oma teostes kujutanud just mingil moel vähemusse kuuluvate inimeste elu. Neid kõiki ühendab erinemine tavapärasest ümbrusest. Beltráni raamatud räägivad inimlikkusest. Sellest, et lõppkokkuvõttes on Issanda loomaaed küll kirju, kuid ikkagi oleme samast liigist. Mees ise ütleb nii: „No kui lugeda ühte või teist minu romaanidest, siis küllap peaks lugeja märkama, et kummaski teoses pole minu enda seisukohavõtte. See ei olnudki eraldi eesmärk. Kes olem mina või kes tahes teine inimene, et võtta endale õigus kritiseerida, laita ja õpetada? Meil ei ole seda õigust, küll aga on igal inimesel õigus oma elu üle otsustada ja omi valikuid teha, mis siis meelepärasem näib“ (Kononenko 2010).

Jan Beltrán armastab oma romaanidesse kaasata ajalugu ja kultuuri. Nii ongi kõigis tema raamatutes eraldi tegelasteks möödanik, Barcelona, Rua da Fé tänava maja vm. Autor on meisterlik kirjeldaja ning ta oskab kaasa mängima panna nii looduse kui ka arhitektuuri. „Kuna ma ei poolda ka ilukirjanduses ajaloolist või ühiskondlik-poliitilist ebatäpsust, siis võtab teose valmimisel suure osa ajast eeltöö raamatukogudes ja arhiivides“ (Kononenko 2011). Eriliselt hästi on see õnnestunud kolmandas raamatus „Jumala poolt hüljatud“, mida on nimetatud ka Lissaboni ja Portugali romaaniks (Abrams 2011) ning Eesti autoritest pole keegi varem taoliselt kirjeldanud ühtegi välisriiki. See on ka üks põhjusi, miks Jan jätab oma

teostega Eesti kirjanduse üldpildis värske mulje. Kätlin Kaldmaa ütleb „Jumala poolt hüljatud“ kaanetutvustuses tabavalt, et Beltrán on uue aja välis-eesti kirjanik ja tundub, et tal on õnnestunud vabaneda meie kirjanduskaanoni igitõsisest taagast (Beltrán 2011). Viimast tõestas muidugi kirjanik juba oma esimeses raamatus, kus nõukogude okupatsiooni kõrvutamine kõigi teiste totalitaarsete režiimidega maailmas oli samuti kergelt pühaduse rüvetamise maiguga. Kuid tema raamatutes on mingi tabamatu nukrus, mida eelkõige armastatakse seostada Portugali ja *saudade*⁵. Kui aga mõelda sellele, et Portugal oli vaid etapp kirjaniku elus ja hetkel elab mees hoopis Hispaanias, siis tuleks sellist alatooni näha pigem emigreerumisega seotud meeleolude võtmes.

2.2. JUMALA POOLT HÜLJATUD

Raamatu peategelane, 1925. aastal Alentejos sündinud ja 1952. aastast alates Lissabonis elanud, Massaud Botelho on pealtnäha tavaline mees, kes elab tavalist elu, kuid tegelikult on tema sisemuses pidev segadus ja rahulolematuse. Raamatu autor kirjeldab oma peategelast ühes intervjuus järgmiselt: „Romaani peategelane, tagasihoidlik Lissaboni arveametnik Massaud Botelho on noorena väga enesekeskne ning samas oma „minas“ väga ebakindel. Läbi õnnetu armastuse leiab ta küll materiaalse kindlustatuse, kuid vaimne tasakaalutus saadab teda kogu elu nagu hirmutav vari, kuni mees on lõpuks kindel, et kõiki tema lähedasi tabab ootamatu surm. Massaud on väga vastuoluline tegelane – kohati võib tunda tema vastu põlgust, kuid samas ka kaastunnet“ (Tähismaa 2011). Esimeste lehekülgede lugemisel tekkinud kaastunne kaob peagi ja tekib küsimus, kas tegemist on erilise matsluse või vaimupuudega. On raske otsustada, kas mehe erilise olemuse taga on lihtsalt madal intelligents, eriti tugev sajanditevanuse patriarhaalühiskonna arusaamade omaksvõtt või asjaolu, et tema vanemad olid isa ja tütar ning sisearetusega seotud terviseprobleemid.

Massaud oli ühelt poolt äärmiselt tagasihoidlik ja lausa arg. Olematud oskused sotsiaalsete kontaktide loomisel tegid ta eraklikuks. Mehel oli kahekümne üheksandaks eluaastaks üks seksuaalkogemus, mis lõppes tema saamatuse naeruvääristamisega tüdruku poolt ning Massaudi lubadusega enesele, et ei tee enam kunagi ühegi naisega tegemist. Sellegipoolest armus ta oma Lissabonis üüritud toa omanikku – mehest märgatavalt

5 *saudade* (portugali k) – üksildus, igatsus, nukrus, mälestus rõõmust. Raskesti tõlgitav termin väljendab tunnet, mis on üks portugali keele ja kultuuri võtmekontseptsioone (Beltrán 2009: 176; 2011: 108).

vanemasse varakasse leske ning elas temaga vaba-abiellus kuni naise varajase surmani. Võib arvata, et kui Manuela poleks ise olnud nii üksik ja valmis kedagi oma ellu võtma ning sellega nii käeulatuses ja mugavalt saadaval, poleks nad iial paariks saanud. „Ta nägi suurte ehmunud hirvesilmadega kitsast näolappi, kuhu oli kirjutatud: nopi mind, kuid ära jäta kuivale!“ (Beltrán 2011: 41). Kuigi Manuela oli kõrgemast klassist, jõukas, Massaudist vanem ja elegantne, oli ta esimestest kohtumistest peale Massaudi ees rietatud *campilikult*, tolle aja kohta sündsuse piiril ning andis seega teadlikult seksuaalseid signaale võõrale mehele, kes soovis tuba üürida. „Massaudile tundus, et kleit oli enne kasutusele võetud, kui rätsep oma töö lõpetada jõudis. Sel polnud käiseid ja seal, kus mehe arvates oleks pidanud olema krae, laiutas suur kolmnurkne väljalõige, mis paljastas pikalt Dona Manuela rindevahe. Naine tundus talle liiga avatud ..“ (Beltrán 2011: 22). Manuela käitumise ja ülepakutult paljastava riietuse vahel on väga suur lõhe. Naine on tagasihoidlik ja kidakeelne, kuid oma eesmärgi saavutamiseks püüab kasutada *campi* võtteid. Suutmatus seda lõpuni välja mängida jätab küll lugejale natuke tobeda mulje, kuid mõjub ometi mehele - Massaud mõistab, mida temalt oodatakse ja isegi armub naisesse.

Teisest küljest oli Massaud lihtsalt alati endale keskendunud ja pakutavast äraütlemine polnud vajalik. Egoistina ei süvenenud ta kunagi teiste siseilma. Isegi mitte Manuela omasse, keda ta ometi armastas ja kes oli talle kõige lähedasem inimene kogu elu jooksul. Dona Manuela hoidis ka ise distantsti: just tema reegel oli armastusest mitte rääkimine, samuti keeldus ta abiellumast. Kuid hoolimata sellest, et taoline käitumine saaks justkui seletuse naise surmahaiguse ja sellest tuleneva sooviga meest mitte nii enda külge köita, tundub nagu sobiks see Massaudile ka seletusteta päris hästi. „Mõtelda ju võis, kuid armastusest kõnelemine oli Massaudi meelest piiride lubamatu ületamine, väljendades pigem nõrkust kui tõelisi tundeid“ (Beltrán 2011: 79). Vaid siis, kui ta on saanud teada, et Manuela on haige ja peagi sureb, on raamatus lõik, mis näitab justkui oleks Massaud ka isetuks armastuseks võimeline. „Tegelikult palvetas Massaud sisimas, et Manuela kiiremini igavikuriiki jõuaks. See soov polnud silmakirjalik muljemeisterklikkus, mis oli häbitu varjuna saatnud meest kogu elu, vaid armastus, tugevam kui surm. See oli tegelikkus – valu ja armastuse kiigel siia-sinna kõikunud ja oma õnne otsinud hing“ (Beltrán 2011: 100). Selline armastus mõjub mehele külgepoogituna, eriti kui mõned leheküljed enne on kirjeldatud seda, kuidas Massaud nautis naise luksulikke kingitusi või kuidas mees oli alati valmis naise soove täitma ainult juhul, kui need just eriti energiat või raha ei kulutanud. „Ilmse rahuloluga võttis

ta vastu kõik kingitused, millega Dona Manuela teda üllatas. Massaudi arvates polnud tal põhjust teisiti käituda, sest ka almuse kerjaja ei teeni õilishinge, vaid laseb end teenida“ (Beltrán 2011: 98). Sellisena on Manuela ja Massaudi lugu armastusloo paroodia, milles oleks justkui armastusnarratiivi elemendid olemas, kuid tervikus on kõik kuidagi nihkes.

Portugalis on enese teenida laskmine meeste jaoks enesestmõistetav ka traditsioonilise ühiskonnakorra järgi, mis teeb mehest perepea ja naisest kodu külge aheldatud omandi. Väga tugev heterotsentrism on ajaloolistele katoliiklikele riikidele üldse omane ja nii ka Portugalile. Massaud pole homoseksuaalne ning ei saa tunda heteronormatiivist tulenevat survet, vaid hoopis survestab ise vastavalt normatiivi poolt ette kirjutatud mudelile. Kujukalt illustreerib mehe seisukohti see, kuidas ta peab kõike räpasteks ja endale ebasobivateks ruumideks ning ka üksi elades keeldub köögitoimingutega tegelemast, kuna ta „ei oska“. Nii kuhjuvad nõud ja prügi, kuid ta ei tule selle pealegi, et ise segadus likvideerida. Aga ka üldiselt on Massaudi eluideaal mustvalgelt ajast aega kultiveeritud elukorraldus. Selles on tema jaoks õnne ja harmoonia valem ning kõige parem on, kui midagi ei muutu. „Kodukoha saatus kriipis küll hinge, kuid lohutuseks nentis mees, et kõik, kes siia olid jäänud, elasid tegelikult lihtsat ja laitmatult õnnelikku elu. Hommikuti, kui päike polnud veel õhku ja maad tulikumaks kütnud, ja õhtuti askeldasid naised nagu ennevanasti põldudel ja kodudes, mehed aga mängisid oliivipuude varjus doominot ning rüüpasid veini“ (Beltrán 2011: 95).

Ometi käitub Massaud hoopis geikirjandusele tüüpiliselt ja laseb emal mõjutada oma elu. Noormees ei pääsenud pikka aega Lissaboni, sest ema ei lubanud. „Eialgu oli Massaudi ema oma ainukese poja plaani Lissaboni kolida maha laitnud ja aastaid selle vastu võidelnud, kuid arveametniku koht pealinnas, pealegi *Estado Novo*² teenistuses, sundis lõpuks teda järele andma. Kaua oodatud nõustumist saatis aga kindel lisatingimus: poeg peab pealinnast ka väärilise kaasa leidma!“ (Beltrán 2011: 16). Selleks ajaks oli pojake ometigi täisealine ja eelmine perepea, keda Massaud siis ainult vanaisaks pidas, surnud. Seega oli Massaud pere meeshing ja oleks pidanud olema oma otsustes sõltumatu. Noormees aga ei loobunud emalikust juhendamisest isegi Lissabonis, vaid leidis esimese üüritoa omanikus kiirelt justkui asendusema, kes ema positsiooni ja kohustused sujuvalt üle võttis. Nii nendibki mees hiljem Manuela juures elades: „Oma uues kodus oli mees end korduvalt leidnud igatsemas elukogenud Dona Clara emaliku hoolitsuse ja ka manitsuste järele, mis teda raiskunud naistest

2 *Estado Novo* (portugali k) – otsetõlkes Uus riik. Nii nimetati diktaator Antonio Salazari juurutatud konservatiivset ja autoritaarset režiimi aastail 1932-1968 (Beltrán 2011: 16)

ja kavalatest sõpradest eemal olid hoidnud“ (Beltrán 2011: 37). Ja lõpuks oli ka Dona Manuela Massaudist vanem. Kas Massaudi just Oidippusega kõrvutada saab, aga kahtlemata oli Manuela nende suhtes see, kes otsustas ning üldjuhul Portugali kultuuris mehed sellega ei nõustu veel tänapäevalgi.

Manuela oli vastuoluline tegelane. Ühest küljest oli ta *campilikult* väljakutsuv ja paarissuhtes dominantne. Majanduslik kindlustatus ja iga, samuti eluajal kõrgel positsioonil olnud abikaasa tegid naisest nii ühiskonnas kui ka Massaudi jaoks auväärse ja kõrgelseisva isiksuse. Teisest küljest oli Manuela aga geikirjanduslikult habras, haavatav ja põhiteemas marginaalne ning suri enne kui raamat poole peale jõuab.

Mõnes mõttes võiks lugu lõppedagi Manuela surmaga ja jääda õnnetuks armastuslooks, kuid see pole pelgalt armastusromaan. Peale naise surma saab maja naise poja omaks ning Massaudile jääb õigus elu lõpuni seal elada. Massaud on küll alles kolmekümnendates eluaastates, kuid kibestub kiiresti ja sulgub täiesti oma maailma, millest väljapääsu ta enam ei leia. Tegelikult ta otsib seda. Tema tegutsemisest võib tõmmata paralleele Ida-Euroopas ja ka Eestis levinud homoseksuaalide viisiga leida omasuguseid inimesi - nimelt kasutati selleks ajalehekuulutusi, sest polnud kohti, kus homoseksuaalsed inimesed oleksid võinud avalikult turvaliselt kohtuda, uusi tutvusi luua või aega veeta. Nii ka Massaud pani mõnda aega peale Manuela surma ajalehte toa väljaüürimise kuulutuse, mis oli sarnane sellega, millele mees ise aastaid tagasi oli vastanud, kuid nüüd oli kuulutus mõeldud naisterahvastele. Minu jaoks on see romaani kõige traagilisem koht – tõdemus, et peategelane ei oska kuidagi teistmoodi oma ellu kedagi tuua ning mõtleb, et kui Manuelal see õnnestus, siis võib ka tema seda kanalit proovida. Mehe käitumine näitab eriti kujukalt tema äralõigatust traditsioonilisest ühiskonnast. Kuulutus otsib üürilist, kuid Massaud ootab kedagi, kes teda mõistaks ja oleks tema jaoks olemas. „Uuesti ärkas Massaudis lootus, et ühel päeval koputab tema uksele naine, kellele ta toa väikese, pigem sümboolse tasu eest rõõmuga üürile annab. Lähedusvajadus ja hirm, et teda ei armastata, pelgus üksinduse ees, olid vaevanud Massaudi juba kaua, kuid ta ei suutnud nende tunnetega kuidagi toime tulla. Tal ükskõik, kuidas ta välja nägi, kuid ta soovis, et teda mõistetak“ (Beltrán 2011: 118). Sellist inimest aga ei tulnud. Sellest hoolimata jätkas Massaud kuulutuse lehes avaldamist ka siis, kui ta enam ei lootnud ning just sellepärast, et ta ei osanud muud teha tühjuse ja igatsusega, mida ta hinges kandis. Mehe käitumist põhjendab autor kustumatu armastusega. „Nüüd teadis ta aga kindlalt, et elu jooksul on inimesele määratud vaid üks – see ainus ja tõeline armastus. Kahjuks saab sellest

aru alles siis, kui armastatud inimest enam ei ole. Ja see teeb haiget, sedavõrd haiget, et elu muutub vaid üheks mõttetuks mustaks masenduseks. Ajapikku see seisund muidugi hajub laiali nagu suits, kuid armistunud hingehaavad ei parane kunagi lõplikult. Need jäävad kogu eluks“ (Beltrán 2011: 252). Kogu teose taustal on selline mõttekäik aga „hambutu“, ajalehekuulutusi seostaks ikka pigem mingi sotsiaalse või lausa meditsiinilise diagnoosiga ning jutt surematutest tunnetest mõjub nagu populaarsust kogunud tunde puhang: „Kas tõesti mu kodumaa on nii ilus vä?“ mis sai tuntuks 2007. aastal meelelahutus-saatest „Maamees otsib naist“.³ Kui aga vaadata Massaudi probleeme geiperspektiivist ja suhtuda „naisterahvasse“ kuulutuses kui sümbolisse, mis viitab tegelikult meesterahvale, muutub teos palju loogilisemaks. Sobitumispüüd ümbritsevasse ühiskonda, üksindus ja meeleheide, samas usk armastuse olemasolusse on geitunnetuse klassikalised teemad.

Massaud aimas oma erinevust. Mulle tundub, et just iseendas leiduva kõrvalekalde ja suutmatuse pärast oma minast üle olla kartis ta nii väga Manuela invaliidist poega. Tristao oli kääbus (mingit muud seletust või iseloomustust romaan ei anna) ja kurt ning ta ei elanud ema juures Lissabonis, vaid oma vanaisa veinimõisas hoidjate hoole all. Massaud tundis väikese poisi vastu seletamatult suurt vastumeelsust ja hirmu, millest ta ei vabanenud elu lõpuni. Manuela armastas poissi väga. „Vaid ühel korral oli Massaud seda pisikest poissi näinud, siis, kui Manuela lapse üheks ööks Lissaboni lasi tuua, et ta varahommikul Saksamaalt kohale kutsutud arsti vastuvõtule viia. „Sellest ei ole kuigi palju aega möödas,“ mõtles Massaud paari kuu tagusele kohtumisele, mis ta verest välja oli löönud. Silme ees kangastus Manuela süles istuva poisi puuriv pilk ja siis see suu, mis naeratuse asemel laiaks oli veninud, muutes kogu näo hirmunud grimassiks. Tol hetkel tajus üüriline, kuidas ta seda tillukest meest kartis, nii et hirm teda oma toa suunas taganema sundis“ (Beltrán 2011: 79). Sellest raamat palju ei räägi, kuidas Massaud välja näeb. Paaris kohas vihjatakse, et mees ise ei pidanud ennast kuigi kenaks. Nagu muu seas on juttu ka tõenäoliselt närvidega seotud probleemist. „Kui Massaudi miski ärritas, hakkasid ta vasak suupool ja silm tõmblema ning pea kaldus paremale, justkui sikutaks keegi teda kõrvast“ (Beltrán 2011: 96). Igal juhul tunnetab mees mingit ühisosa, mis paneb ta ennast ja poissi võrdlema. Poiss on tema silmis haige, ebard, ning mees kardab, et end temaga kõrvutades tekib peegli-efekt. Tristao oli kääbus ja sellest tulenevalt üsna abitu, teistest sõltuv ning elus kõrvaline. Isolatsiooni süvendas kurtus ja suutmatus rääkida,

3 „Kas tõesti mu kodumaa on nii ilus vä?“ - <http://www.youtube.com/watch?v=4fDInx98dJ8> ; sellel aadressil on 30. jaanuaril 2011. aastal üles laetud lõik saatest „Ärapanija“, kus saatejuhid eelmainitud kohta meelelahutus-saatest „Maamees otsib naist“ näitavad ja kommenteerivad (külastatud 2.05.2013, kell 15.25).

võimaluste puudumine ennast arusaadavaks teha, mõistmist leida. Samal ajal Manuela armastus mõlema vastu, mis pani Massaudi veel enam kartma – kas nad on haige poisiga sarnased, kui Manuela neid mõlemaid armastab. Kadedus ja hirm, et lõppkokkuvõttes eelistatakse Tristaod, hoolimata tema puudest, mis tõestaks, et tema on veel suurem ebard. Talle näib, et mitte ainult Manuelat, vaid kogu maailma arvesse võttes, jääb ta kaotajaks. „Talle tundus, et ka põlvepikkuse mehe armastusest tulvil elu on rohkem väärt kui tema enda elu ilma armastuseta“ (Beltrán 2011: 79). Kõik see kokku tekitas Massaudis väga suurt vastumeelsust ja hirm näha Tristaos iseennast sünnitabki igikestva leppimatus.

Kuigi romaanis puudub avalik homoseksuaalne tegelane, on sarnaselt geikirjandusega vaatluse all erinemise kogemus. Massaud on erinev ja nagu homoseksuaalide puhul, on ka tema erinevus ennekõike seestpoolt tulenev, mitte esmapilgul silmaganähtav. Massaud ise ei otsi oma olemusele põhjendusi. Ta tegutseb oma ajas ja püüab ennast just seal kinni hoida. Isegi tõestust oma vanemate ebaloosuliku suhte kohta läheb ta kodukülla otsima justkui huvi pärast, sest vanemate tegude tulemus oli tema meelest igal juhul „suurepärase“. „Hiljem, luutõve ilmnedes, oli ta juba üsna kindel, et isa ja tütre vaheline iha kandis tema ilmaletulekuga suurepärase vilja. Ainus, mis teda selle jumalavallatu teo juures raevu ajas, oli ema ja vanaisa salatsemine“ (Beltrán 2011: 238). Kogu reis Alentejosse on nii sündmusterohke, et jätab pigem seikluse mulje, kui et keskendub eksistentsialistlikele küsimustele. Kuid kirjas, mille Massaud Lissaboni maha jättis korraldusega see teele saata, kui ta ei peaks naasema, kirjutab mees oma ainsale sõbrale: „*Sest kui mu kahtlused osutuvad tõeks, siis sellisest patust sündinu ei saagi elada Jumalale meelepärasel viisil. Ja kas peakski?*“ (Beltrán 2011: 244).

Raamat algab ja lõpeb sellega, kuidas kõrges eas Massaud oma tühjas ja varisemisohu tõttu kinnimüüritud majas voodis lamab ja surma ootab. Autor loob sellega juba romaani alguses tumeda, ängistava ja väljapääsmatu atmosfääri, milles viibija tühisust rõhutab eriliselt vastu toa seina urineeriv mustanahaline ehitustööline. Lugeja sulgub koos peategelasega justkui kappi ning teose jooksul sellest väljapääsu ei leita, kuigi raamat räägib kogu mehe elust - nii nagu see talle oodates meenub ja viirastub. Seega on algusest peale olemas sissemüürituse motiiv ja teadmine, mis ei anna palju lootust ei Massaudile ega geitunnetuselegi. Vahur Aabrams toob aga välja veel ühe paralleeli raamatu autori ja Massaudi vahel. „.. vähemalt üks Massaudi sugulane eesti kirjanduses siiski leidub – Valev Uibopuu 1982. aastal Lundis ilmunud novelli „Kangekaelse elu ja surm“ peategelane Ivvo Kaugla,

Stockholmis elunev üksilduv pagulashing, kes keeldub lahkumast oma toapugerikust (mis talle rangelt võttes ei kuulugi) lammutusele määratud majas ja seal viimaks raugana surnuks külmub. Unustatuna ja sissemüürituna. Võiks oletada, et mõlema autori huvi — ja kõige iroonia kiuste ka sümpaatia — sellise tegelaskuju vastu on mingilgi määral seotud emigratsiooni eraldatusest tulenevate eksistentsiaalsete hirmudega“ (Aabrams 2011).

2.3. NORA

„Nora“ on Jan Beltrani teine raamat, mis räägib ühe 1944. aastal sündinud Barcelona prostituudi elust. Prostituudid on geikirjandusele väga sobivad tegelased, sest ühisjooni geidega on mitu ja nende kaudu on kerge geikultuuriga seotud teemasid lahata. Näiteks on nii homoseksuaalsus kui prostitutsioon olnud kriminaalkorras karistatavad ning mõlemad grupid on ühiskonnas tõrjutud seisundis. Samuti on sarnane kõrgendatud seksuaalsuse idee ja partnerite rohkus, mis sellest, et motiivid on erinevad. Autor ise rõhutab „Nora“ puhul elust maha kirjutamist. Peategelase prototüübiks on praegu elav hispaanlanna, kellega Beltrán juhuslikult tutvus ja kelle peamised eluseigad ongi kujutatud romaanis. „Võin öelda, et kõik tähtsust omavad ja Nora elukäiku mõjutavad aset leidnud sündmused on tegelase sõnade järgi kirja pandud. Loomulikult ei ole väljamõeldis ka ajaloolised faktid ja kirjeldused. Mõningaid teose sisu seisukohalt teisejärgulisemaid seiku on veidi muudetud ja ka mõnes dialoogis on kohati kasutatud fiktsiooni“ (Kononenko 2010). Kirjanik on maininud, et räägemaids episoode on ta teosest väljagi jätnud, sest elu on tihti jubedam, kui ette kujutada oskame.

Nora lugu on lugu erineemisest. Jutustus sellest, kuidas inimene jääb ikka inimeseks, isegi kui tema elu on päevast päeva seotud kõige räpasema ja madalamaga ühiskonnas. Nora näeb esialgu bordellis töötades, aga veelgi enam tänaval kliente otsides nii erinevaid mehi kui ka erinevate elusaatustega kolleege ning tavaliselt pole nende lood ilusad. Raamatu autor rõhutab aga muud ja ka kriitikud näevad seda. „Jan Beltrani raamatute puhul pean väga oluliseks lugejate tolerantsuse kasvatamist. Tema esimene raamat räägib paljuski homodest, teine prostituutidest – kui need on läbi loetud, saabub mõistmine, et mõlema puhul on tegu normaalsete inimestega, kes eristuvad sinust endast vaid oma teistsuguste valikute poolest“ (Kononenko 2010). Nora kannab sõnumit, et prostitutsioon on kõigest töö, mis leiva lauale toob ning ei muuda naist mingil moel teistsuguseks. „Iga töö, mis toidab, on sünnis. Ja kui tahad tõe kuulda, siis see on võrdlemisi lihtne töö“ (Beltrán 2010: 159), teatab Nora oma

tädile. On kummastav jälgida, kuidas Nora jääb loo arenedes ikka inimlikuks ja heaks, kuigi tema elus on palju muserdavat. Sama käib ka tema ametiõdede kohta. Hoolimata aastate kaupa hooramisest on nad põhiolemuselt väga heasüdamlikud, sõbralikud ja harilikud tööinimesed. Ene Poll leiab, et „.. nii Nora kui ka tema bordellides ja tänavatel töötavad sõbrannad mõjuvad lausa ebareaalselt – toredad, sõbralikud ja ausad naised. Olen lugenud prostituutide autentseid päevikuid, kust vaatab vastu hoopis teistsugune maailm. Vägisi jääb mulje, et autor ikka aineksest väga hästi ei tunne ja usaldab minategelase meenutusi. Aga kes siis mälestustes parem ja ilusam poleks?“ (Poll 2010). Sellises kontekstis pole autorile veidi võõras mitte ainult prostitutsiooni teema, vaid naised üldiselt. Kui aga asetada raaamatu tegelased geidiskurssi, on järeldus päris lihtne: teistest erinev tegelane, olgu siis prostituut või homoseksuaal, on samasugune inimene nagu kõik teised. Peamise sõnumi edastamisel ei mängigi rolli, kui elutruu on prostituutide hingeelude kujutamine.

Geikirjanduslikult käib raamat läbi kogu Nora lapsepõlve ning leiab põhjendused, miks naise elu selliseks kujunes. Nagu Nora ise ütleb: „See on lugu langenud naisest, kes sündis ajal, mil hispaanlaste kirgi kütsid seks, härjavõitlus ja keelepeks“ (Beltrán 2010: 277). Ühiskonnas kinnistunud heteronormatiiv teeb naisest alama olendi ning prostitutsioon on normaalne osa Hispaania ühiskonnast. Seega - sellest polegi midagi, et Nora muud tööd ei leidnud ning selleks, et tal endal ja tema tütrele oleks elukoht ja süüa, ennast müüs. „Ka Jan Beltráni „Nora“ ei ole tavaline lugu prostituudist, vaid eelkõige lugu naisest, kelle „langemine“ sai alguse katoliikliku ühiskonna topeltmoraalist, kus küll armastuse vili, laps, on teretulnud, kuid selle ilmaletooja, naine, on kohustatud alluma jäikadele reeglitele, mille „sünnitajateks“ on mehed. Sotsiaalsete probleemide ja naiste rolli esiletoomine ühiskonnas, kus mõistetakse küll avalikult hukka seksiteenuste pakkujad, kuid mitte neid, kes bordelle külastavad, peitub Jan Beltráni romaani väärtus“ (Siebert 2010). Aeg-ajalt tunneb naine, et ta on justkui püütnud ning ei pääse sellest välja. Nora on väljastpoolt justkui igati toimetulev, kuid sisemiselt ebakindel. Ta ei julge oma senisest elust välja rabelemist isegi mitte proovida, sest hirm lootuste purunemise ees on nii suur, et on lihtsam üldse mitte loota. Ometi, kui Nora maailma raputab poja surm, lõpetab ta enesemüümise ja leiab tööd apteegis. „Noras“ on aga see justkui tõestus selle kohta, et Nora jaoks on elu muutmine võimalik. Mitte, et ta oleks võinud sellise pöörde igal ajal teha, vaid et ta üldse saab seda teha – ta on normaalne, tavaline inimene, kes vahetas töökohta.

Väga suur mõju Nora elule ja kujunemisele oli kindlasti ka tema isal Bernardo

Martinez Castillol. Julm ja sadistlik perepea kahtlustas alati, et Nora pole tema tütar ning kohtles teda seetõttu tihti ebainimlikult. „Mu isa oli väga range ja sõgedalt põhimõttekindel mees, kes oma sõnade kohaselt armastas naist ja lapsi. Tegelikult vihkas ta kõiki, kahtlustan ma. Ta oli täiesti haige! Teda vaevas paranoia. Noorukieas oli ta põdenud *mal frances*⁴, mistõttu ei vaadanud ta halvustavalt mitte ainult tänavanaisi, vaid suhtus ka emasse ja minusse eelarvamusega“ (Beltrán 2010: 13). Nora sai isa põhjustest teada alles peale isa surma ning seetõttu oli tal eriti raske mõista vahet enda ja nooremate laste vahel ning mõttetut julmust, mida isa tema vastu üles näitas. Isa nimetas Norat litsiks juba siis, kui tüdruk oli alles väikelaps. Lisaks sellele väärkohtles isa oma esiklast ka seksuaalselt. Kuigi ema Bernardo käitumisest teadis ja mida ta ei teadnud, seda aimas, ei seganud ta vahele ega kaitsenud tüdrukut. Sissekodeeritud allumine meestele sai võitu kõigist parematest tunnetest ning jättis väikese tüdruku perverdi meelevalda. „Nora oli pealt kuulnud, kuidas ema isale tema võigast tegu ette heitis ja meest elajaks nimetas, kuid isa oli vastuseks vaid midagi umbmääraht rohmanud. Ema hääles oli olnud omajagu kurbust ja jõuetust, kuid austus mehe vastu oli tal veres. Vähesed naised julgesid seaduslikule kaasale vastu hakata või oma õigust nõuda. Nii oli see olnud sajandeid“ (Beltrán 2010: 28). Sellest küljest vaadates on ka arusaadav, kuidas Nora emale andestas. Ta ise oli samade tõekspidamiste seest pärit ning mõistis ema põhjuseid. Isale ei andestanud Nora aga kunagi.

„Nora“ räägib küll prostituudi elust, kuid seksitseened on romaanis marginaalsed ja tagasihoidlikud. „Huuled huultel, püüti meeletult tabada teineteise silmapaari. Faisali sõrmed liikusid mööda Nora kaela, õlgu ja sealt edasi .. Kahe kitselale määgimine Nora pea kohal äratas ta nõidusest ja ähmane pilk haaras ümbrust. Paremale poole käeulatusse jäid lillkapsad ja vasakul lamas hingeldav Faisal“ (Beltrán 2010: 74). Nagu teisteski romaanides kompab autor aga „Noraski“ sallivuse piire seksuaalsete äärmustega. Lisaks ahistavale isale on kirjanik pannud raamatusse ka Nora ja tema sünnitusmajas lastekodusse antud poja taaskohtumise kliendi ja teenindajana. Naine saab peale seksimist noormehe jutu põhjal ruttu aru, et tegemist on tema pojaga, kuid eelnenud sündmusi see olematuks ei muuda. Küll aga on just see kohtumine seni igati ontliku mehe allakäigu alguseks, mis lõppeb narkootikumi üledoosi ja surmaga. Sündmuste käik ja eriti episoodid ema ja poja esimestest kohtumistest, on seebiooperlikud ja raske on uskuda, et lugu on päriselust võetud.

4 *mal frances* (hispaania k) – paha prantslane. Nõnda nimetati tollal süüflist. Tänapäeval vähem kasutuses (Beltrán 2010: 13).

Teiste raamatutega võrreldes on „Noras“ kõige vähem iroonitsemist, mis on ka arusaadav, kui peategelasel on elav prototüüp. Seda suurem on aga kõikevõitev armastus, mis Mario Norat aastakümneid hiljem üles otsima paneb ja justkui muutumatul kujul kogu eraldi elatud aja on alles hoitud. Raamatu lõpp mõjub võltsilt ja muidu enam-vähem realistlikust romaanist stiililiselt kõrvalekaldununa. „Nad liikusid värava poole, sinna, kust pääses välja, jättes vahelejäanud aastad aegade kalmistule. Ja kuigi nad olid saatuse soovil lahutatud aastakümneteks, olid nad lahutamatud nagu valgus ja vari, kus üheta ei ole teist“ (Beltrán 2010: 277). Seega on romaan otsast otsani *camp*-stiilis. Ülepakutud emotsioonid, surematu ja kõikevõitev armastus ning teatraalsed lahendused sündmuste käigus on „Norale“ iseloomulikud ja jätavad lugejale pisut muinasjutuliku maigu.

2.4. LA MALA VIDA EHK NEETUD ELU

„La mala vida ehk neetud elu“ Jan Beltráni esimene raamat. See on tema kolmest ilmunud romaanist kahtlemata kõige enam kirjanduskriitikas kajastust leidnud ja tänu intrigeerivatele teemadele ka enimloetud. Romaani tegevus toimub mitmetes paikades Euroopas ja Lõuna-Ameerikas. Lugu saab alguse St. Monclaris, jätkub Ciudad de Mexico, Barcelonas, Tallinnas, Moskvast, Milanos, Santiago de Chiles, Stockholmis, Amsterdamis, Napolis, Lissabonis ning koondub lõpuks Barcelonasse. Paigad, kus tegelased viibivad, on enamasti vähete, kuid iseloomulike detailidega hästi välja joonistatud. Kõiki raamatupaiku on võimalik ise päriselt vaatama minna. Mitu kriitikut on välja toonud lisaks geograafilisele ka ajaloolise täpsuse ja väärtuse. „Mitte ainult eestlasest tegelaskuju, vaid ka Antonio ja Rosa puhul tuleb raamatusse teine ja sugugi mitte vähem huvitav plaan – ajalugu“ (Poll 2009). Selline realism on autori poolt taotluslik.

Raamatul on kolm peategelast, kelle elusid jälgitakse kõrvuti, kuigi nende sünniajad ja -kohad on erinevad. Nende sünnimaade ühiseks jooneks on valitsev diktatuur ja inimeste vabaduse piiratus. „Kindlasti seisneb romaani väärtus ennekõike selles, et lugeja saab jälgida inimeste saatusi, kes kõik on sündinud eri diktatuurides, sest katoliikliku kiriku ülemvõimugi võib pidada diktatuuriks omaette“ (Siebert 2009). Autorit kiidetakse selle eest, et eesti kirjandusse on ilmunud teos, mis seab Nõukogude võimu üsna ühele pulgale teiste erinevate maailma riike ahistavate probleemidega. „Meile meeldib mõelda, et vaid Eestis on olnud takistused ja et «mujal maailmas» on alati olnud võimalusi ning vabadust rohkem. «Neetud

elu» näitab, et tegelikult see nii ei ole. Kõik kolm tegelast – eestlane Kristian (snd 1966), mehhiklane Antonio (snd 1971) ja katalaan Rosa (snd 1938) on pärit väga kinnistest ühiskondadest. Täpselt samasugust kammitsetust on pidanud taluma vabad mõtlejad nii Nõukogude Liidus, Franco-aegses Hispaanias kui katoliiklikust võltsmoraalist ja kastisüsteemi-sarnasest kihistumisest läbi imbunud Mehhikos“ (Rakke 2009). „Ometi ükskord võiksid eestlasedki mõista, et kõigil rahvustel on valus minevik, kõik on kannatanud diktatuuride all, meie oma Vene okupatsiooniga pole mingi erand“ (Poll 2009). Peategelaste elud liiguvad lineaarselt korda mööda lugeja ees. Selles töös on vaatluse all kolmest tegelasest kaks ehk Antonio ja Kristian.

„La mala vida“ on kõige mitmetasandilisem Beltráni teos ning selles on lisaks muule ka mitmeid humoorikaid ja iroonilisi episoode heteroseksuaalsete inimeste suhetest, mis naeruvääristavad dominantset heterotsentristlikku maailmanägemist. Antonio vanemad olid mõlemad neljakümnnendates ja lesed ning eostasid poisi enne kui abiellusid. Alexandra kõlbeline mure abieluvälise seksuaalsuhte pärast laheneb rahakoti toel ning osutab n.ö. kõrgelthinnatud heteronormatiivsuse silmakirjalikkusele. „Tõsimeelse katoliiklasena ei kujutanud kergelt tüsedusele kalduv Alexandra ette, kuidas ta suudab tekkinud olukorda – abieluväline suguelu ja rasestumine – oma perekonnale ja sugulastele selgitada. Mehhiko kõrgklassi tõekspidamiste järgi ootas teda häbiposti naelutamine. Teisalt (nagu Alexandra oma hingesopis tunnistas) sõltus häbi ja sündsusetus tegelikult vaid rahakotis paksusest ja suhtlusringkonnast – silmakirjalikkust kohtas kõikjal“ (Beltrán 2009: 14).

Ema hellitas ja poputas Antoniot sünnist saadik. Isa poisiga eriti ei tegelenud ning mõlema vanema esimesed lapsed vihkasid Antoniot südamest. Poisi sünni asjaolud panid juba ette tema elule soovimatuse ja süü pitseri ning selle lunastamiseks jumaldas ema Antoniot, lubas talle kõike ning oli pime nägemaks asju, mis poisi elus toimusid. Antonio oli 7-aastane, kui nende perekonna kodukiriku peapreester teda esimest korda seksuaalselt ärakasutas. Alasti poissi vaadates masturbeerimine sai aastateks Antonio ja preestri vaheliseks „Jumala läheduse tundmise“ rituaaliks, mis Antoniole isegi meeldis. Puberteedieaks olid tema unistused kindlalt seotud rikka mehe naiseks olemisega ning 17-aastaselt oli saanud ka esimesed homoseksuaalsed kogemused omaealisega. Kogu Antonio elu on pidev laveerimine tõsimeelse katoliikliku maailmanägemise ja sügava homoseksuaalse kire vahel. Mehhiko ühiskond võimaldas topeltmoraali, mida Antonio ruttu enda kasuks kasutama õppis. Tema eksistents jäi alati kaksikeluks, mille üks poolus oli ontlik, emale meelepärane ja katoliiklik

ning teine ohjeldamatu, tiirane ja homoseksuaalne. See oli asjaolu, mis oleks igale inimesele keeruline ja väsitav, kuid Antoniole ei tekitanud erilisi süüme- ega muid piinu vaid andis hoopis aktiivsele seksuaalelule olulise tõuke. Nimelt oli Antonio veendunud, et täites oma esmased kohustused „ühes elus“ ehk perega koos olles, annab Jumal talle andeks „teise elu“ meeletused. Lisaks sellele katoliku kirikust sisseõpitud arusaam, et siiras kahetsemine garanteerib lunastuse. „„Kas sul endal ei ole ebamugav sellist kaksikelu elada?“ „Ma ei tea. Ei ole, Jumal annab mulle andeks!“ leidis Antonio kolmanda osapoole, kes nende abieluasjad joonde ajas“ (Beltran 2009: 276). Üks kriitikutest on samuti sellele tähelepanu pööranud: „Nii kiriku kui diktatuuride kaksikmoraal, mis jälitab verehülgiselt neid, kes ei sobi nende tõekspidamiste raamidesse, mõjutavad saatusi ja suhteid, mis võivad saata inimest vabas maailmaski“ (Siebert 2009). Pealegi mehele lausa meeldis maast-madalast sisseõpetatud reeglite järgi teatud olukordades käituda. Tema jaoks oli see etendus. „Tädi Maria majas pandi alati suurt rõhku siivsusele, (võlts)moraalile ja parempoolsetele vaadetele, seda eelkõige tädi enda juhendamisel. Antoniole see teatraalne toredus meeldis ja ta mängis selles meelsasti kaasa“ (Beltrán 2009: 66).

Oma seksuaalseid eelistusi ta lähedaste ees ei eksponeerinud: „Mehhiko ühiskond polnud just kõige sallivam ning oma seksuaalsest ihast meeste vastu Antonio perekonnale ei rääkinud. Kui homoseksuaalsus jutuks tuli, jagas ta meelsamini preester Juani arvamust, et paheline omasooiharus on vana, haige ja liberaalse Euroopa parandamatu häda“ (Beltrán 2009: 80). Ometi tegeles ta pidevalt oma seksuaalsete ihade rahuldamiseks võimaluste hankimisega. Kuigi seks meestega oli midagi, mida ta vajab, liigitas see peagi pigem enesemüümiseks. Samal ajal ei loobunud ta oma rikka „printsiga valgusel hobusel“ otsingutest, kellega kodu ja kooselu luua. Antonio on Beltráni loomingus eriline kuju, kes kannab kõige avalikumalt geikultuuris olulisi keha, ohjeldamatu seksi, partnerite paljususe ja petmise motiive. Mehhiklane polnud kuigi kena, ta oli lodev ja vormitu ning see muutis teda vähem valivaks ning enesemüümise positiivseks – nõudlust oli. Mida aga aeg edasi, seda vähem teda huvitas, kes on partner, peaasi oli seks mehega. Tema seksuaalelu kirjeldab autor pornograafilises võtmes, varjamata ka labasust ja alandust. Näiteks käskis üks ta armukestest mehel seksimise ajal kanda õhtukleiti ja kõrge kontsaga kingi. „„Käpuli, lase end käpuli!““ kamandas ta. Antonio ajas end käpuli ja kohendas kleiti. Ramon läks tema juurde, heitis kleidisaba õhku nii, et see lendas üle Antonio pea, paljastades mehhiklase tagumiku, ja surus oma padruni värskelt õlitatud rauda. Antonio kaaluta olekule lisas hoogu poppersipudelid

saadud laks, mis ta seitsmendasse taevasse kärutas. Varsti huilgas Ramon kui vedur, andes märku peatselt saabuvast jaamast“ (Beltrán 2009: 292).

Kättemaksuks oma armukesele, kes temaga koos elada ei tahtnud, aga ka Mehhiko heteronormatiivse ühiskonna ja saadud kasvatuse mõjul, abiellus Antonio naisega – ilmetu, kuid rikka ja heast perekonnast pärit Leonardaga. „Sest tegelikke põhjusi, miks Antonio otsustas ühtäkki endale pruudi otsida, oli kaks: Mehhiko ühiskond ja kättemaks. Antonio oli ülimalt rõõmus, et ta suutis ühe hoobiga – mis sest, et valskust kasutades – saada ühiskonna silmis „täisväärtuslikuks“ meheks ja samas maksta kätte Federicole“ (Beltrán 2009: 188). Vahetult enne pulmi rääkis mees pruudile ka oma homosuhetest, kuid Leonarda ei saanud tõenäoliselt päris täpselt aru, mida see tähendas ja rahuldus töötusega, et tema jääb Antonio ainsaks naiseks. Peale pulmi, mis olid pigem Antonio ja tema armukesel pulmad, kolis värske abielupaar Barcelonasse elama. Muidugi ei lõppenud naisevõtuga Antonio meessuhted. Antonio kasutas ära heterotsentrismi, mis annab mehele abielus enam vabadust ning sellega soodustab homoseksuaalsete pereisadel topeltelu. Tagantjärele saab teada, et Leonarda mõistis, mida tähendab abielu geiga üsna peatselt ning talle ei meeldinud see avastus sugugi. Igapäevane pool-nähtamatu Antonio kiusamine oli tema vastus rahuldumata soovidele. Korduvalt otsustas mees oma elu muuta, lõpetada meestega hooramine ja püüda Leonardaga suhteid siluda, kuid alati läks ta harjunud kommete ja lõbustuste juurde tagasi. „Kogu ta elu oli üks suur segadus, põimitud suurte ebaõnnestumiste ja väikeste õnnestumistega. Ta oli tahtnud alati hea olla, kuid see oli olnud vaid võlts poos, mis maksis kurjasti kätte. Ta oli tahtnud hingelt puhas olla, kuid mustust ei saanud temast välja ka kiriku pihitoolis. Antoniole tundus, et ta ei saa endaga arveid iial klaariks“ (Beltrán 2009: 245). Naise vaimne tervis ei pidanud aga sellisele elule vastu ja ta tappis Antonio une pealt, umbes kuu peale poja sündi, suure kõõginoaga rindkeresse torgates. Leonarda on tüüpiline geikirjanduse naiskangelane. Ilmetu, teisejärguline kannataja, kes lõpuks vaimselt murdub ja hulluks läheb.

Kristian sündis Nõukogude Eestis, Tallinnas, 1966. aastal. Juba 15-aastaselt teadis Kristian, kuidas ja kelle käest Viru hotellis saab osta lääne kaupu, mida poodides polnud ega tulnud. Peagi oli ka ta ise üks nendest sahkerdajatest, kes hotelli klientide abil äri tegid. Kristianile meeldisid väga hotellis peatuvad välismaalased, kelle vaba ja muretu olek, riided jmt tähistasid tema jaoks vabadust. Ta tundis viha ümbritseva vastu ja igatses sellest ära, vabadusse. Kristian on tüüpiline *ressentimenti* esindaja. Tema meelest ema ei mõista teda ja ema pärast ongi tema elu nii raske - see tähendab, et pole raha välismaiste asjade jaoks.

Selleni välja, et miks ema ta üldse sünnitas, kui nüüd pole vahendeid teksapaari ostmisekski. Samuti on valitsev riigikord justkui noormehe isiklikuks piinamiseks kehtestatud ning kohanemise asemel vihkab ta ümbritsevat ning püüab sealt lahkuda. „Trollibussis koju sõites tegi ta kindla otsuse: ta peab Eestist minema pääsema, juhutugu see aasta, kahe või kümne pärast. See mõte küpses ja kinnistus temas iga päevaga, andmata rahu ööl ega päeval. Ta oli valmis kas või eluga riskima, sest vanglamüüride vahelt paistev päike ei ole see, mis vabas maailmas“ (Beltrán 2009: 24).

Kristiani ümbritsevas keskkonnas polnud meestevahelist armastust olemas, olid haiged homoseksuaalid või peded. Homoseksuaalsus oli üldiselt taunitud ning topeltmoraali vohamine oli välistatud. Alles iseenda eelistustes äratundmisele jõudnud, võis ettevaatlikult otsides leida omasuguseid. „Tallinna ülisalajane homoelu keerles Võidu-nimelisel väljakul. Salatud elu susises vaikselt vähestes baarides ja linna saunades, kuid jälgi ajavate nõukogude nuhkide valvas silm ei sulgunud ööl ega päeval“ (Beltrán 2009: 36). Kristian mõistis oma homoseksuaalset olemust juba teismelisena ning seda enam ihkas ängistavast ümbrusest minema. Kristian ei varjanud ega surunud alla oma seksuaalset orientatsiooni, kuid otsis alateadlikult „vabamat vett“. Armukese abiga õnnestus tal Rootsi jõuda ning sealt sujuvalt voodikaaslasti ja elukohti vahetades lõpuks Barcelonas maanduda. „Vabamas vees“ muutus tema elu küll rahulikumaks, kuid ta võrdles end üksiku hundiga. „Kristian oli üks, suhted ja sidemed ema ja õega olid haprad kui jääkirme, majanduslik olukord logises ja naksus ähvardavalt, siis jälle paranes. Aastaid oli ta kedagi otsinud, kuid jäljed viisid valele rajale või puudus tal hea haistmismeel, sest need, kelle ta rajalt maha võttis, olid osutunud pelgalt topisteks. .. Paratamatult tekkis ta peas mõte, et ta on samasugune hale pede nagu Antonio“ (Beltrán 2009: 277).

Nii Kristiani kui ka eriti Antonio elu keerleb nende seksuaalsuse ümber. Mõlema mehe elu liikumine ühe partneri juurest teise juurde, vahel ka armudes, kuid ikka pettudes ja „printsipi“ otsinguid jätkates. Kristiani suhted on aga Antonioga võrreldes romantilised ja kujutatud kui teekond püsisuhte poole, olgugi et selle raamatu jooksul jääb see sellisel moel leidmata. Kristiani seksuaalsuhted on tagaplaanil ja erootilist laadi, et nad ei varjutaks mehe armastuseotsinguid. Kui Antonio on füüsilistest ihadest lähtuv tegelane, siis Kristiani lugu on pigem sisemise arengu ja kasvamise jälgimine ning emotsionaalse tasakaalu leidmise narratiiv. Seksistseenide kirjelduste stiili kõrvutades jääb mulje, et mida enam on autor isiklikult seotud raamatutegelasega, seda enam kuuluvad tema kirjeldused erootika valda ning

kirjanikust kaugemalasuvate tegelaskujude, kes üldjuhul saavad ka negatiivse kajastuse, tegevus on pigem pornograafilises võtmes kirja pandud. Näiteks Kristiani (vähemalt osaliseks) prototüübiks peetakse Jan Beltráni ennast ning tegelase juures sisemist arengut ja romantilist õnneihalust esile tuues reedab kirjanik isikliku sümpaatia. Samal ajal kui pidevalt ühe partneri juurest teise juurde rändav Antonio, kes pikaajalises monogaamses suhtes autorile on tõenäoliselt võõram, on kujutatud pidevalt pornograafilistes stseenides ning jääb romaani negatiivseks kujuks. Samuti saavad kõigis Beltráni raamatutes pigem pornograafiaaigulise kirjelduse erinevate seksuaalsete hälvete kujutamise episoodid. Seksi kirjeldused on justkui möödaminnes esitatud, kuid nagu linnapildidki, väheste tabavate detailidega elavaks ja reaalseks kirjeldatud. „Ta avas ukse ja... vaatepilt, mis talle avanes, kuulus kahtlemata geiporno klassikasse. Antonio istus potil ning tema ees seisis mustanahaline mees, kelle püksid olid langenud sandaalidele ja tume riist surutud mehhiklase valge hambarivi vahele“ (Beltrán 2009: 247).

Pidevast seksuaalsest alatoonist hoolimata püüab romaani autor intervjuudes publiku tähelepanu mujale juhtida. „Ma arvan, et kui teos paneb lugeja mõtlema, siis on see oma eesmärgi täitnud. Teistesse inimestesse mõistvalt suhtumine nende elusid hukka mõistmata teeb ka meid endid paremaks“ (Kooli 2010). „Jan ei soovi, et raamatut lugedes pööratakse enim rõhku homoliinile, sest siis jäävad paljud olulised sõnumid varju. Ta nimetab oma teost ajaloolis-ühiskondlikuks põnevusromaaniks, aga ka arenguromaaniks“ (Kononenko 2009).

KOKKUVÕTE

Geiuurimus on osa suuremast pildist, mille moodustavad vähemus- ja homoliikumised ning erinevad uurimussuunad, mis neist välja on kasvanud. Kõige lähemal seisavad sellele suunale lesbiuurimus koos feminismiga ja *queer*-teooria. Kuna viimane on kõige uuem suund soouuurimuses, siis tõlgendatakse seda sageli gei- ja lesbiuurimuse uue versioonina ning geiuurimus on jäänud praeguseks juba pisut tagaplaanile. Kõige olulisem osa oli uurimisel täita oma eksistentsi alguspooles, kui läänemaailma homoseksuaalsed inimesed hakkasid 1960. aastatest alates ennast ühiskonnas kehtestama ja oma õiguste eest võitlema. Tihedalt geiliikumisega seotud geiuurimuse ülesandeks oli liikumist toetada ja anda kanal seniajani lahkamata teemade jaoks. Geiuurimusel on mitmeid erinevaid harusid, mis väga erinevalt tõlgendavad homoseksuaalsust (näiteks essentsialism ja konstruktsionism) ning vaatlevad geiks olemist erinevate vaatenurkade alt (lääne kultuurist erinev kultuuriruum, erinevad rassid).

Ida-Euroopas aktiveerusid geid alles 1980. aastatel ning loodud organisatsioonid võtsid kohe poliitilise suuna. Nõukogude okupatsioon asetaski Eesti selliste riikide hulka, kus homoseksuaalsus oli kaua karistatav ning avalik enesemääramine ja oma õigustest rääkimine on geidele tänase päevani problemaatiline ühiskonna homofoobsuse tõttu. Seepärast astub geiuurimus Eestis alles esimesi samme ning vastavat kirjanduskriitikat pole. Geiuurimuse arengut pärssib muuhulgas ka *queer*-teooria populaarsus, sest Eesti uurijad võtavad üle lääne malle.

Jan Beltrán ja tema looming on natuke salapärased ja uudsed Eesti ilukirjanduses. Kõik kolm kirjaniku romaani - „La mala vida ehk neetud elu“, „Nora“ ja „Jumala poolt hüljatud“, räägivad inimestest, kes erinevatel põhjustel erinevad neid ümbritsevast keskkonnast ja näitab nende kujunemisi, kuid ei anna otseselt hinnanguid. Kogu loomingule on omane ajalooline ja geograafiline autentsus. Kuigi geitemaatika on pealiinina ainult esimeses raamatus „La mala vida ehk neetud elu“, leiab geikirjandusele omaseid jooni ka teistes teostes. Kõigile raamatutele on iseloomulikud peategelase erinemise kogemus ja sellele

põhjenduste otsimine, kohatine *camp*-stiilis ülepakkumine ja ilukultus, suur armastus või selle otsimine, seks ja seksuaalsuse erinevad väljundid, tabude eiramine ning iroonia. Jan Beltráni teoste peategelased on iseenese vangid, sageli nii psühholoogiliselt kui geograafiliselt pidetud, mis on ühisjoon pagulaskirjandusega ja peegeldab autori enda elukogemust.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aabrams, Vahur 2011 Autodafee Rua da Fé. - Eesti Ekspress 7. aprill, nr. 14 (1113)

Beltrán, Jan 2011 Jumala poolt hüljatud. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda

Beltrán, Jan 2009 La mala vida ehk neetud elu. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda

Beltrán, Jan 2010 Nora. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda

Bredbeck, Gregory W. Literary Theory: Gay, Lesbian and Queer. - glbtq: an encyclopedia of gay, lesbian, bisexual, transgender, & queer culture, URL (kasutatud november 2012) http://www.glbtq.com/literature/lit_theory.html.

Camp 2002 Wikipedia: The Free Encyclopedia, URL (kasutatud mai 2013) [http://en.wikipedia.org/wiki/Camp_\(style\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Camp_(style))

Clarke, Victoria, Sonja J. Ellis, Elizabeth Peel, Damien W. Riggs 2010 Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Queer Psychology – an Introduction. Cambridge University Press

Cook, Gareth G. 1995 The Dark side of Camp: Why irony and detachment sometimes add up to nastiness and snobbery, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.washingtonmonthly.com/features/archives/9509.cook.html>

Edelmann, Lee 1994 Homographesis: essays in gay literary and cultural theory. New York: Routledge

Foucault, Michel 2005 Seksuaalsuse ajalugu. 1 Teadmistahe. Tallinn: Valgus

Kapiuksed valla: arutlusi homo-, bi- ja transseksuaalsusest 2010. Koost. ja toim. Brigitta Davidjants. MTÜ Eesti Gei Noored

Kekki, Lasse 2003 From Gay to Queer. Gay Male Identity in Selected Fiction by David Leavitt and in Tony Kushner's Play Angels in America I-II. Peter Lang. Bern

Kononenko, Elina 2009 Hispaanias elav Võrumaa mees kirjutab elust nii, nagu see on. - Võrumaa Teataja 11. juuli, nr. 77 (2226)

Kononenko, Elina 2009 Kaugeltki mitte geiromaan. - Võrumaa Teataja 11. juuli, nr. 77 (2226)

Kononenko, Elina 2010 Hispaania antslaka uus romaan jutustab tõsiloo prostituutidest. - Lõunaleht 17. juuni, nr. 24 (371)

- Kononenko, Elina* 2010 Tõsieluline lugu Hispaania prostituudist. - Virumaa Teataja 30. juuni, nr. 121 (3804)
- Kononenko, Elina* 2011 Portugallaste kurvameelsus eesti mehe pilgu läbi. - Virumaa Teataja 15. juuni, nr. 115 (4048)
- Kooli, Piret* 2010 Kirjanik Jan Beltran: Prostituute ei pea mitte tolereerima vaid austama! - Delfi: Rahva hääl, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.delfi.ee/archive/kirjanik-jan-beltran-prostituute-ei-peat-mitte-tolereerima-vaid-austama.d?id=31330559>.
- Logan, Peter Melville* 2011 The Encyclopedia of the Novel. Blackwell Publishing Ltd.
- Oder, Maarja* 2010 Patust samasooliste abieluni. - Eesti Päevaleht 18. juuni, URL (kasutatud aprill 2013) <http://www.epl.ee/news/kultuur/patust-samasooliste-abieluni.d?id=51278193>
- Palmer, Paulina* 1993 Contemporary Lesbian Writing: Dreams, Desire, Difference. Buckingham, Philadelphia: Open University Press
- Pesti, Mele* 2009 Jan Beltran „La mala vida ehk neetud elu“. - Eesti Ekspress, Areen 9. juuli, nr.
- Poll, Ene* 2009 La mala vida, igaühel oma rist kanda. - Eesti Päevaleht 4. juuli, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.epl.ee/news/kultuur/la-mala-vida-igauhel-oma-rist-kanda.d?id=51172664>.
- Poll, Ene* 2010 „Nora“-sümfaatse prostituudi lugu. - Eesti Päevaleht 18. juuni, nr. 140
- Poolamets, Olev, Elina Haavio-Mannila, Osmo Kontula, Kai Haldre* 2006 Seksuaalsus Eestis. Ajalugu. Tänapäev. Arengud. Tallinn: Eesti Akadeemiline Seksoloogia Selts
- Richardson, Diane, Steven Seidman* 2002 Handbook of Lesbian and Gay Studies. London: SAGE Publications
- Sedgwick, Eve Kosofsky* 1990, 2008 Epistemology of the Closet. Berkeley: University of California Press
- Senić, Nenad* 2005 The Role of the Slovenian Gay Rights Movement in Challenging the Communist Ideology of Uniformity: An Interpretive Narrative, URL (kasutatud aprill 2013) http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/8/6/6/1/pages86616/p86616-1.php.
- Siebert, Aino* 2009 Aja hingest kolme inimsaatus kaudu. - Pärnu Postimees 22. juuli, URL (kasutatud mai 2013) <http://www.parnupostimees.ee/144376/aja-hingest-kolme-inimsaatus-kaudu/>.
- Siebert, Aino* 2010 Ilmus soe ja inimlik tõsieluromaan. - Pärnu Postimees 27. august, nr. 162

Stonewall Riots 2001 Wikipedia: The Free Encyclopedia, URL (kasutatud aprill 2013)
http://en.wikipedia.org/wiki/Stonewall_riots.

Tähismaa, Irja 2011 Võrust pärit Barcelona kirjanikul ilmus uus romaan. - Võrumaa Teataja
7. aprill, nr. 40 (2421)

GAY STUDY AND FICTION. WORKS OF JAN BELTRÁN SUMMARY

Gay studies are part of a bigger picture, which constitutes of minority and gay movements and different directions of research, that have grown out of these. It stands near to lesbian feminism and queer theory. Since the latter is the most recent direction, it is often interpreted as a new version of gay- and lesbian studies, and gay studies have remained little background by now. The most important were gay study in the beginning of its existence, in 1960s, when homosexuals of the Western world began to fight for their rights. Gay study had to support the gay movement and provide a channel for undiscussed topics. In gay studies, there is a number of different branches of a very different interpretations of homosexuality (essentialism, constructionism), which discuss being gay in different perspectives (different cultural space of Western culture, different races).

Gays in Eastern Europe became more active since 1980s, and created organizations that took immediate political direction. The Soviet occupation made Estonia a homophobic country, where homosexuality was criminalized for a long time, and where public self-determination and speaking about their rights are still problematic for gays. That is why gay study in Estonia is taking its first steps, and relevant literary criticism does not exist. The development of gay studies, among other things, is inhibited by queer theory, since Estonian scholars are taking over the templates of West.

Jan Beltrán and his work are a bit mysterious and new for Estonian fiction. All three of the writers novels - „La mala vida or cursed life“, „Nora“ and „Forsaken by God“ - are talking about people who, for various reasons, are different from the surrounding environment, and shows their evolution, but is not judgemental. All of the works are characterized by the historical and geographical authenticity. Although gay themes are dominant only in the first book „La mala vida or cursed life“, there are specific features of gay fiction in other works as well. All books are characterized by protagonists experience of peculiarity and the search for the reasons of it, sometimes a camp-style oversupply and glorification of beauty, searching for

great love, sex and different outputs of sexuality, ignoring taboos and irony. Jan Beltrán's protagonists are their own prisoners, often both psychologically and geographically nebulous, which are common features of exile and reflects the author's own experiences of life.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liina Saksing

(sünnikuupäev: 14.03.1982)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
„GEIUURIMUS JA ILUKIRJANDUS. JAN BELTRÁNI LOOMING“,

mille juhendaja on Janek Kraavi

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 21.06.2013